

EKALUOKKALAISTEN KOKEMUKSIA OSALLISUUDESTA ICEHEARTS-
JOUKKUETOIMINNASSA

Siru Varsamäki
Opinnäytetyö, syksy 2015
Diakonia ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)
+ Lastentarhanopettajan
virkakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Varsamäki, Siru. Ekaluokkalaisten kokemuksia osallisuudesta Icehearts-joukkue toiminnassa, keväällä 2015. Helsinki, syksy
Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK)
+ lastentarhanopettajan virkakelpoisuus. 64 s. 4 liitettä.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, miten osallisuus toteutuu Icehearts-järjestön joukkueessa johon kuului kahdeksan ekaluokkalaista poikaa ja joukkueen kasvattajat tutkimuksen työstämisen aikana. Tarkoituksena oli myös selvittää, kuinka osalliseen toimintakulttuuriin pyritään joukkueessa.

Tutkimukseen materiaalinkeruuseen käytettiin kvalitatiivisia aineistonkeruun menetelmiä ja materiaalinkeruu tapahtui kevään 2015 aikana. Tutkimukseen materiaali kerättiin saduttamalla ja haastattelemalla joukkueen lapsia. Myös joukkueen kasvattajaa haastateltiin kirjallisesti puolistrukturoidun sähköpostikyselyn avulla. Jokainen tutkittava osallistui haastatteluihin.

Haastattelutuloksissa kävi ilmi, että lapset viihtyvät toiminnassa ja kokivat joukkueen vertaissuhteet toimivana. Kuitenkin joukkueen kasvattajan ja lasten näkökulmat osallisuuden toteutumisesta arjessa poikkesivat melko paljon toisistaan. Aikuisten mukaan lapsia tuettiin osallisuuteen monin keinoin, mutta usea lapsi kertoi, ettei kokenut voivansa juurikaan vaikuttaa joukkueen asioihin tai tulevaisuutta kuulluksi. Tutkimuksessa käy ilmi, että tuomalla julki lasten omakohtaisia ajatuksia voidaan löytää keinoja kehittää Icehearts-järjestön toimintaa edelleen lapsilähtöisemmäksi ja lapsen turvallista kasvua tukevammaksi toimintaympäristöksi.

Asiasanat: Icehearts, varhainen puuttuminen, osallisuus, varhaiskasvatus, syrjäytyminen, syrjäytymisen ehkäisy.

ABSTRACT IN ENGLISH

Varsamäki, Siru. Experiences of participation among children at first-grade in the organization Icehearts. 64 p. 4 appendices. Language: Finnish. Helsinki, Autumn 2015. Diaconia University of Applied Sciences, Degree Programme in Social Services, Degree: Bachelor of Social Services.

The purpose of this thesis was to examine how participation is realized in one group at organization Icehearts where there were eight first-grade boys at the time of working on the report. The objective was to how the educators see the participation culture in the team and how they aim to increase children's participation in daily basis.

In this report, qualitative methods were used for collecting material which was gathered during the spring of 2015. The material was gathered for the report using story-crafting and interviewing the children in the team. Also the main educator of the team was interviewed via e-mail with semi-structured questionnaire. Everybody in the group participated in the interviews.

In the interview results, it became apparent that the children enjoyed being part of the group and its daily activities. They also thought that the peer relations worked in the team. However, the team educator and children had differences in the points of view regarding participation in everyday life. According to the adults, the children were supported to participate in many ways, but several children told that they did not think they could have much influence on the team activities and sometimes felt that adults did not have enough time to listen to them. The report showed that by bringing up children's personal thoughts it is possible to find ways to develop the activities in the Icehearts organization to be more child-centric and to create an environment that better supports children's safe growth.

Key words: Icehearts, preventive social work, participation, early childhood education, exclusion, preventing exclusion.

SISÄLLYS

2 ICEHEARTS	8
2.1 Liikunnan merkitys Icehearts-kasvatustoiminnassa.....	9
2.2 Kasvattaja roolimallina	11
2.3 Keskilapsuuden kehitysvaihe	12
2.4 Joukkueen muodostuminen.....	14
3 OSALLISUUS	15
3.1 Osallisuuden tasomalli	16
3.2 Osallisuuspedagoginen kasvatus	18
3.3 Lapsen oikeuksien sopimus	19
3.4 Lapsuus, lapsuuden tutkimus ja lapsilähtöisyys	20
4 SYRJÄYTYMINEN.....	22
4.1 Taloudellinen huono-osaisuus.....	23
4.2 Sosiaalinen syrjäytyminen.....	24
5 SOSIAALINEN TUKI.....	26
5.1 Ennaltaehkäisevä lastensuojelu	26
5.2 Varhainen puuttuminen	27
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	28
6.1 Tutkimuksen tarkoitus ja kohderyhmä	28
6.2 Tutkimusympäristö	28
6.3 Tutkimuksen kohderyhmä	29
6.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	30
7 AINEISTON HANKINTA	32
7.1 Menetelmän valinta	32
7.2 Sadutus	33
7.3 Teemahaastattelu.....	34
7.4 Litterointi.....	35
7.5 Aineiston analyysi.....	36
7.6 Tutkimusprosessi vaiheittain	36
8 TULOKSET	39
8.1 Lasten kokemukset kuulluksi tulemisesta.....	39

8.2 Lapsilähtöisyys ja aikuisjohtoisuus	39
8.3 Herkkyys lapsen viesteille	40
8.4 Osallisuus sosiaalisissa suhteissa.....	42
8.5 Osallisuuteen tukeminen	43
8.6 Oppiminen	44
9 POHDINTA	46
9.1 Osallisuuden toteutuminen.....	46
9.2 Koulutuksen merkitys	49
9.3 Opinnäytetyöprosessi ja ammatillinen kasvu.....	50
9.4 Jatkotutkimusideat.....	53
LÄHTEET.....	55
LIITE 1. Perheiden toimeentulotukiasiakkuutta kuvaava taulukko.	59
LIITE 2: Narratiivinen haastattelu lapsille sadutusmenetelmän pohjalta.	60
LIITE 3: Haastattelurunko lapsille	61
LIITE 4: Haastattelu joukkueen valmentajalle	63

JOHDANTO

Icehearts-toiminta perustuu varhaisen puuttumisen toimintamalliin, jossa joukkueurheilun avulla pyritään ehkäisemään syrjäytymistä ja lisäämään osallisuutta erityisen tuen tarpeessa lapsia (Icehearts 2013a). Tämän tutkimuksen tavoitteena on tuoda esiin lasten kokemuksia osallisuudesta Icehearts-järjestön yhdestä joukkueesta iltapäivätoiminnan osalta. Tarkoituksena on löytää niitä asioita, jotka ovat merkittäviä lapsille toiminnassa, sekä mahdollisesti myös kehittää mallia vielä parempaan suuntaan.

Työn ajankohtaisuus perustuu paljolti korjaavan sosiaalityön pyrkimyksestä siirtä kohti ennaltaehkäisevää sosiaalityötä ja varhaisen puuttumisen mallia. Sosiaalityössä katsotaan syrjäytymisen kierteen alkavan jo lapsuudesta ja siihen johtavan negatiivisen kierteen katkaiseminen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa on erityisen tärkeää. Myös poliittisissa toimenpiteissä pyritään panostamaan varhaiseen puuttumiseen panostamalla esimerkiksi neuvola- ja varhaiskasvatustoimintaan. Kuitenkin varhaisen puuttumisen mallissa luotetaan melko lailla yleisiin jo olemassa oleviin palveluihin ja esimerkiksi Iceheartsin kaltaiset innovatiiviset varhaisen puuttumisen mallit ovat vielä alkutekijöissään. (Raunio 2006, 104,105.)

Keskustellessani opinnäytetyöpalaverissa Iceheartsin kehitys- ja talousjohtaja Teemu Vartiamäen kanssa mahdollisesta opinnäytetyöni aiheesta, kävi ilmi, että vaikka järjestöön on tehty runsaasti opinnäytetöitä, ovat ne tehty aikuislähtöisestä näkökulmasta ja erityisenä toiveena oli tuoda lapsen ääni kuuluviin. Koska tavoittelen lastentarhanopettajan pätevyyttä, tämä sopi minulle erityisen hyvin. Sovimme, että alan havainnoimaan uutta aloittavaa joukkuetta pyrkiäkseni tuomaan esille, miten Icehearts tukee joukkueeseen päässeiden lasten normaalia kehitystä, ja minkälaista tukea joukkue toiminnan oletetaan antavan varhaiskasvattajien näkökulmasta. Ennen Iceheartsiin tutustumista ajatuksenani oli selvittää, kuinka osallistamista käytetään yleisesti syrjäytymisen ehkäisyyn. Oli iloisesti yllättävää nähdä kuinka pitkälle varhaisen puuttumisen toimintamallia on viety, vaikkakin hieman eri yhteydessä kuin alkuperäisissä ajatuksissani. (Vartiamäki 2014.)

Koen työn olevan ammatillisen kasvuni kannalta tärkeää, sillä opintoni ovat vahvasti suuntautuneet lapsien ja perheiden hyvinvoinnin lisäämiseen eri sosiaalialan alueilla ja järjestötyön näkökulma varhaiseen puuttumiseen auttaisi laajentamaan näkökulmaani lasten osallisuuden tukemiseen ja perheiden kohtaamiseen. Koen myös lapsinäkökulmaisen tutkimuksen tuovan arvokkaan lisän Iceheartsin toimintaan. Jo Suomen perustuslaissa (11.6.1999/731) sanotaan, että lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti ja tämän tutkimuksen myötä lapsilla on mahdollisuus tuoda esille omia näkökulmiaan järjestön toiminnasta.

2 ICEHEARTS

Icehearts-toiminta on alkanut vuonna 1995 Ville ja Ilkka Turkan ajatuksesta perustaa valtakunnallinen järjestö, joka tukisi mahdollisimman monen lapsen mahdollisuuksia harrastaa ja olla osana vallitsevaa yhteisöä. Ajatuksesta syntyi Iceheartsin toimintamalli, jossa yhdessä harrastamalla pyritään lisäämään lasten osallisuutta ja ehkäisemään syrjäytymistä niiden lasten kanssa, jotka tarvitsevat erityistä tukea kasvussaan. Ensimmäinen joukkue aloitti vuonna 1996 ja aluksi joukkue toimintaa oli tarjolla vain pojille, mutta vuonna 2014 Icehearts on aloittanut työskentelyn myös tyttöjen kanssa. (IceHearts 2013; Turkka 2014.) Toiminnan ajatuksena on muun muassa ehkäistä osattomuutta, syrjäytymistä ja huostaanottoja, vähentää koulupinnaamista sekä lisätä lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia. Laajemmassa mittakaavassa järjestön toiminnalla pyritään myös rauhoittamaan kouluja ja näin luomaan joukkuetta huomattavasti laajemmalle piirille mahdollisuudet laadukkaaseen oppimiseen. (Icehearts 2013b, 4.)

Iceheartsin joukkueurheiluun perustuva varhaisen puuttumisen malli on valtakunnallisesti ainutlaatuinen. Malli tarjoaa pitkäkestoista ja ammatillista tukea lasten kasvuun silloin, kun lapsen turvallista kasvua kohtaan on syntynyt huoli, tai lapsi jostain syystä tarvitsee erityistä tukea arjessaan. Toimintaan otetaan mukaan myös lapsia, jotka ovat jääneet jostain muusta erityisestä syystä perinteisen harrastus- tai iltapäivätoiminnan ulkopuolelle, esimerkiksi jos taloudellinen tilanne estää lapsen yhtäläisen osallistumisen harrastustoimintaan. Tavallisin Icehearts-lapsi onkin joko maahanmuuttajan, suurperheen tai yksinhuoltajan lapsi (Icehearts 2013b, 13.) Icehearts-joukkueen kasvattaja painottaa, että valtaosa järjestön tarjoaman tuen piirissä on yksinhuoltajaperheitä (Kasvattaja 2014, a).

Joukkueeseen valitaan noin kymmenen hengen ydinryhmä esikouluista ja joukkue täydentyy alakoulussa siten, että maksimimäärä lapsia on noin kaksikymmentä. Joukkueessa pysytään täysi-ikäisyyteen saakka. Joukkueen monivuotinen toimintamalli antaa mahdollisuuden erityiseen tukeen läpi lapsen kehitysvaiheiden Iceheartsissa on herätty huoleen lasten ympärillä jatkuvasti vaihtuvista kasvattajista. Lapsilla, jotka tarvitsisivat turvallisen kiintymisen kokemuksia,

vaihtuvat usein työntekijät jopa vuosittain. Joukkueen kasvattaja kertookin, että lapset ovat usein jo joukkuekokoonpanon alkumetreillä turhautuneet jatkuvaan oman tilanteensa selittämiseen erilaisissa koulu- ja viranomaispalavereissa ja kasvattajan tehtäväksi on muodostunut toimia lasten tukena tilanteiden selvityksessä eri koulu- ja viranomaistahoille. (Kasvattaja 2105.) Seuranta-ajan ollessa pitkä voi kasvattaja paneutua syvällisesti jokaisen joukkueen lapsen ja hänen perheensä haasteisiin. Pitkäkestoinen tuki, ja kasvattajien lupa kiintyä lapsiin ja perheisiin, takaa kokonaisvaltaisen tuen syrjäytymisvaarassa oleville lapsille. (Icehearts 2013b, 3.)

Joukkue toiminnalla on sosiaalisia ongelmia ehkäisevä vaikutus. Sen avulla tuetaan lapsen kasvua ja pyritään estämään potentiaalisten ongelmien syntymistä tai kehitystä, sekä lisäämään hyvinvointia lasten ja perheiden elämässä. (Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos 2015c.) Icehearts toimii aina yhteistyössä muiden sosiaalialan toimijoiden kanssa. Lapset valitaan yhdessä varhaiskasvatuksen ja sosiaalitoimen kanssa. Icehearts tekee myös yhteistyötä koulujen kanssa koko joukkueen elinajan ja tarkoituksena on ehkäistä sosiaalisia ongelmia myös laajemmalla mittakaavalla tuomalla koulurauhaa esimerkiksi kasvattajan koulussa Icehearts-lapsille tarjoaman tuen myötä. (Kasvattaja 2015.)

2.1 Liikunnan merkitys Icehearts-kasvatustoiminnassa

Liikunnallisen elämäntavan kehittyminen alkaa jo varhaislapsuudessa, ja se auttaa terveiden elämäntapojen ylläpitämisessä läpi elämän. Se on lapsen terveyden ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin perusta. Liikkumisen avulla lapsi pystyy ilmaisemaan itseään, olla osallisena ympäristöönsä ja oppia uutta. Liikunnan avulla lapsen ymmärrys kehostaan ja itsestään lisääntyy, mikä auttaa vahvistamaan tervettä itsetuntoa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2009, 22–23.) Usein alkuopetusikäisten lasten terveen itsetunnon kehitykselle muodostuu ongelmaksi aikuiskeskeinen kilpailutoiminnan korostaminen liikunnassa. Lasten täytyy usein jo varhain valita liikuntalaji, johon panostaa. Ne lapset, jotka eivät pärjää, joutuvat väkisinikin tuntemaan alemmuutta ja muodostavat helposti negatiivisen käsityksen liikunnasta. Myös mahdollisuudet luovaan liikkumiseen

voivat olla vähäisiä koti-, päiväkotitai kouluympäristössä (Pulkkinen 1999, 6.) Iceheartsin kasvattavat ovatkin ansioituneet juuri positiivisten kokemusten tuottamiseen liikunnan kautta. He pyrkivät jatkuvasti kannustamaan lapsia mahdollisimman vapaaseen liikunnallisuuteen, esimerkiksi turhia kieltoja välttelemällä.

Kannustetaan omatoimisuuteen, liikuntaan, positiivisuuteen ja muutenkin meininki vapaampi ja rennompi (Kasvattaja 2015).

Icehearts-lasten tukeminen perustuu suurelta osin liikunnan parissa tehtävään työhön. Iceheartsissa joukkueurheilun avulla Iceheartsin tavoitteena on ennaltaehkäistä syrjäytymistä, edistää sosiaalisia taitoja ja luoda lapsille pitkäkestoinen ja turvallinen aikuisen läsnäolo, silloin kun pysyvät kasvattajat eivät ole itsestään selvyys. Joukkueurheilumallin tarkoitus on tukea lapsen kasvua itseensä luottavaksi ja toiset huomioonottavaksi joukkueen jäseneksi. Iceheartsin joukkueessa jokaiselle pelaajalle luvataan yhtäläinen mahdollisuus osallistumiseen ja kasvattajat huomioivat, että jokainen pelaa yhtäläillä taidoistaan ja taustoistaan huolimatta. Toimintamallissa sosiaalisen tuen lisäksi tarkoitus on myös ehkäistä lasten ylipainoa sekä opettaa käytännössä oman työn merkitys kehityksessä. (Icehearts 2013b, 2–3.)

Liikunta ja toiminnallinen leikki toimii elintärkeänä työkaluna lasten kasvatustyössä. Lapset oppivat huomaamatta leikin lomassa. Isommille lapsille esimerkiksi jalkapallossa olevat säännöt houkuttelevat ja toimiminen vertaisryhmässä opettaa vuorovaikutustaitoja. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2009, 22.) Icehearts-järjestössä ajatellaan urheilun kautta toteutettavan lastensuojelutyön olevan helposti toteutettavissa, sillä lapsen ovat erityisen kiinnostuneita liikunnasta ja sitoutuvat mielellään joukkueen urheilutoimintaan. Etenkin joukkueen alkuvuosina motivointi liikuntaan on ollut helppoa. Kasvattaja käyttää työkalunaan harrastusta, josta hänellä itsellään on vankka kokemus ja näin hän pystyy siirtämään pelitaitoja ja intohimoa harrastukseen myös lapsille. (Icehearts 213, 16.)

Oikea ilmapiiri, puitteet, onnistuneet ohjaajat ja se että koko ajan tehdään jotain, ovat kulmakiviä. Lapsilla on hurjasti energiaa ja se pitää kanavoida positiiviseen tekemiseen ja toimintaan. Innostaa ja olemalla itse luotettava ja positiivinen se on onnistunut (Kasvattaja 2015).

2.2 Kasvattaja roolimallina

Icehearts joukkuetta johtaa aina kasvattaja, joka on samaa sukupuolta joukkueessa olevien lasten kanssa. Tämän nähdään olevan tärkeää erityisesti siksi, että suurin osa joukkueista on poikajoukkueita. Joukkueiden perheissä yksinhuoltajuus on yleistä ja miehen rooli kasvattajana on usein vähäistä tai jopa olematonta. Icehearts-joukkueen tyypillinen lapsi voi kasvaa ilman miehen mallia jopa yläasteelle saakka, sillä sekä päiväkodit että ala-asteet ovat hyvin naisvaltaisia työpaikkoja. Yksinhuoltajien poikalapsille kasvaminen mieheksi on haastavaa ilman turvallista miehen mallia ja siksi on tärkeää, että Icehearts poikia kasvattaa mieskasvattaja. (Icehearts 2013, 6.)

Icehearts-joukkueiden kasvattajilla on aina pitkä omakohtainen urheilutausta sekä useimmiten sosiaalialan koulutus. Kuitenkin pääpaino kasvattajaa valitessa on kasvattajan persoonallisessa soveltuvuudessa joukkueen valmennukseen ammattitaustan sijaan. Tutkimusjoukkueeni kasvattajalla on vuosien tausta jalkapalloharrastuksesta sekä kotimaassa että ulkomailla. Sosiaalialan koulutusta hänellä ei ole, mutta aito kiinnostus lasten hyvinvointiin ja oma perhehistoria taustalla. (Kasvattaja 2015.) Iceheartsissa pyritään tarjoamaan kasvattajille räätälöityjä opintopolkuja muutamien päivien koulutuksia ja tukemalla tutkintoon tähtäävää opiskelua. Myös työnohjausta on saatavilla tarpeen mukaan. (Varviamäki 2015.)

Joukkueen kasvattajan kanssa heränneissä keskusteluissa on noussut esiin, että tärkeintä joukkueen muotoutumisvaiheessa on tehdä kerhoon tuleminen lapselle miellyttäväksi muista muuttujista riippumatta. Kasvattaja kertoo pyrkivänsä mahdollisimman rentoon ja vapaaseen ilmapiiriin, sekä pyrkii olemaan

läsnä ja helposti lähestyttävissä lapsille. Hän haluaa myös omalla esimerkillään viestittää, että jokainen on tärkeä joukkueessa omana itsenään.

Omasta mielestäni he kaipaavat välittävän aikuisen jolla on heille aikaa. Paikan jossa he voivat olla rennosti, ja aikuisen ohjauksen alla oppia monia asioita. He kaipaavat positiivisuutta, kuuntelua, välittämistä, jota he eivät välttämättä saa tarpeeksi vaikeissa kotitilanteissa tai koulussa (Kasvattaja 2015).

Tärkeää joukkueen alkuvaiheessa onkin pyrkiä luomaan luottamusta herättävä ympäristö, joka luo perustan kasvattajan työlle myös mahdollisten ongelmien ilmaantuessa. Jotta vuorovaikutus pysyisi avoimena myös vaikeuksien edessä, vaaditaan kasvattajalta sitoutuneisuutta työhönsä sekä empatiakykyä ja kannustavaa työtettä. (Kalliala 2008, 67–68.)

2.3 Keskilapsuuden kehitysvaihe

Joukkueessa, johon teen opinnäytetyötäni, lapset ovat iältään seitsemän–kahdeksan-vuotiaita. Tätä ikää kutsutaan yleisesti keskilapsuuden ajaksi. Keskilapsuuden ajatellaan kestävän seitsemän vuotiaasta kaksitoista vuotiaaksi. (Pulkkinen 1999, 3.) Keskilapsuus on tärkeä kognitiivisten ja sosiaalisten taitojen kehityksen ajanjakso (Keltikangas-Järvinen 1986, 86).

Keskilapsuuden tärkeä kehitystehtävä on oppia erottamaan toisten perspektiivit omista sekä arvioimaan myös muiden näkökulmia eri tilanteissa. Noin seitsemän vuoden iässä lapsi alkaa hahmottaa muiden sosiaalisten näkökulmien poikkeavan omista, vaikka lapsi toimiikin vielä omien motivaatioiden mukaan. Pikkuhiljaa kahdeksan–kymmenen ikävuoden aikana lapsi oppii empatiakykyä ja useiden näkökulmien punnitsemista.

Vastavuoroisuuden kehitys sosiaalisissa suhteissa kehittyy lähempänä tämän ikävaiheen loppua, ja lapsi tarvitsee aikuisen tukea ristiriitojen selvittämisen ja toisten huomioonoton tueksi. Ilman riittävää aikuisen tukea vaarana on, että lapsen roolinottotaidot eivät kehity ja lapsen kyky ottaa toiset huomioon jää puutteelliseksi myös aikuisiällä. (Pulkkinen 1999, 3.)

Keskilapsuuden kehitysvaiheessa etenkin moraalintaju kehittyy ja lapsi alkaa ymmärtää paremmin mikä on oikeaa ja väärää (Keltikangas-Järvinen 1986, 86). Lapselle kehittyy myös kausaliteetin, eli syy-seuraussuhteiden taju. Myös matemaattis-looginen ajattelukyky paranee. Keskilapsuuden iässä potentiaali mielikuvitusleikkeihin on suurta, vaikkakin televisio- ja viihdetarjonnan runsaus on vaikuttanut tähän negatiivisesti. Fantasialeikkeihin tulisi kuitenkin mahdollisuuksien mukaan tukea, sillä ne opettavat roolinottoa ja moraalintajua, sekä antavat mahdollisuuden käydä läpi erilaisia elämäntapahtumia turvallisesti. Riittävä sosiaalinen tuki on elintärkeä edellytys lapsen tasapainoiselle kehitykselle. Lapsi tarvitsee yhteisön, jossa hän on vaikutusvaltainen jäsen sekä saa tukea ja hyväksyntää osakseen. Myös sukupuoliroolien vahvistuminen tapahtuu keskilapsuudessa, jolloin on tärkeää, että lapsella on sosiaalisia suhteita etenkin oman sukupuolen edustajien kanssa. (Pulkkinen 1999, 5–6.)

Lapsen normaalin kehityksen tukemiseksi on tärkeää, että lapsi saa riittävästi kasvattajahenkilöiden tukea myös kouluikänsä tultaessa. Lapselle ei myöskään tule asettaa liian aikaisia tavoitteita itsenäistymiseen. Alkuopetusikäinen lapsi on vielä hyvin pieni ja tarvitsee paljon tukea sekä aikuisen mallintamista sosiaalisten ja eettisten taitojen kehitykseen sekä terveen itsetunnon muodostumiseen, jota tarvitaan kaikessa kehityksessä. Asettamalla ikäkauden mukaisia rajoja, toimimalla roolimallina ja olemalla aidosti kiinnostunut lapsesta ehkäistään syrjäytymistä aikuisuuteen saakka. Lapset, jotka viettävät paljon aikaa ainoastaan ikätovereiden kanssa, ovat taipuvaisempia epäsosiaaliseen käytökseen ja rikollisuuteen myöhemmällä iällä. (Pulkkinen 1999, 7.) Lapsi tarvitsee aikuisen apua myös itsehillinnän harjoitteluun ja kielellisen tunneilmaisun avuksi (Keltikangas-Järvinen 1986, 86).

2.4 Joukkueen muodostuminen

Joukkueessa, johon opinnäytetyöni kohdentuu, on kahdeksan monenlaisesta ympäristöstä tulevaa lasta, joiden persoonallisuuden piirteet vaihtelevat suuresti. Osa joukkueen lapsista on maahanmuuttajataustaisia ja osa suomalaistaustaisia. Joukkueen kokoaminen tehtiin Icehearts-toimintamallin mukaisesti. Kun joukkueita muodostetaan, on otettava huomioon tuentarvitsijoiden lisäksi myös muodostuvan joukkueen kantokyky, eli kasvattajan tehtävänä on punnita esimerkiksi kuinka monella lapsella on ongelmia itsesäätelyn kanssa, jotta ongelmat eivät kasautuisi liikaa tietyille osa-alueille. (Kasvattaja 2015.)

Joukkuetta kootessaan kasvattaja kiersi yhden lukuvuoden ajan ennalta valikoiduissa esikouluissa pitämässä Iceheartsin omia pelituokioita jokaisena viikona yhdessä esikouluryhmässä. Tuokioiden aikana kasvattajalla oli mahdollisuus seurata esikouluryhmän lapsia ja muodostaa omat havaintonsa tuen tarpeessa olevista lapsista. Havainnointia kasvattaja teki noin puoli vuotta, jonka aikana kasvattaja kävi keskusteluja lapsista esikouluryhmien henkilökunnan ja kiertävien erityislastentarhanopettajien kanssa selvittääkseen, ketkä tarvitsisivat erityisesti tukea kasvussaan. Havainnointien jälkeen kasvattaja sai ehdottaa noin kymmentä poikaa, joiden ajatteli hyötyvän eniten joukkueeseen pääsystä. Ehdotukset käytiin läpi yhdessä erityislastentarhanopettajien kanssa ja lopulta aloittavaan joukkueeseen päädyttiin valitsemaan kahdeksan poikaa. Valintaprosessin jälkeen perheiden kanssa keskusteltiin toiveesta aloittaa toiminta kyseisten lasten kanssa ja esikoulun päättyessä joukkueen varsinainen toiminta alkoi. (Kasvattaja2015.)

3 OSALLISUUS

Lasten osallisuuteen on Suomessa vasta lähivuosina alettu kiinnittää erityistä huomiota, ja osallistava työote onkin saanut viimeaikoina paljon jalansijaa etenkin päiväkodeissa sekä muissa varhaiskasvatusta toteuttavissa yhteisöissä. Osallisuus on kuitenkin käsitteenä vielä melko rajaamaton. Myös ymmärrys siitä mikä on osallisuutta, vaihtelee ja määritelmä jättää paljon tulkinnan varaa kasvattajille. Usein osallisuudella kuvataan osallistumisena toimintaan, sekä vuorovaikutussuhteita. Osallisuuden nähdään tukevan oppimista ja olevan olennainen osa Suomalaista demokratiakasvatusta. (Stenvall & Seppälä 2008, 4.)

Osallisuutta voidaan lähestyä yksityiskohtaisemmin erilaisin alakäsittein, ja osallisuuden toteutumisen syvyyttä esimerkiksi Harry Shierin tasomallin mukaisesti (Shier 2001). Osallisuuden alakäsitteinä voisi olla osallisuus arjessa, osallisuus sosiaalisissa suhteissa, sekä osallisuus päätöksenteossa ja suunnittelussa (Leinonen 2014, 16). Osallisuuden toteutumisessa vaaditaan kasvattajilta vankkaa perehtymistä siihen mitä osallisuudella tarkoitetaan. Ammattitaidolla ja kasvatushenkilöiden asenteilla on merkittävä vaikutus osallisuuden toteutumiselle, sillä osallisuus joko toteutuu tai jää toteutumatta lapsen kanssa käydyissä vuorovaikutustilanteissa. (Leinonen 2014, 17.)

Lapsen osallisuus arjessa näkyy valintojen mahdollisuutena päivittäisissä toimissa, esimerkiksi siinä mihin toimintaan osallistuu, vai osallistuuiko. Valinnanvapaus sosiaalisissa suhteissa merkitsee sitä, että lapsella on mahdollisuus valita leikkikaverinsa ryhmässä ja halutessaan hän voi leikkiä myös yksin. Omasta halusta riippumaton leikeistä yksin jääminen ei ole osallisuutta ja siihen täytyy puuttua. Myös aikuisen ja lapsen onnistunut vuorovaikutus lisää sosiaalista osallisuutta. Osallisuus päätöksenteossa on yksi tutkimani osa-alue, josta on lisää Shierin tasomallissa. (Leinonen 2014, 16.)

Osallisuutta voidaan katsoa myös subjektiivisella tasolla kokemuksellisena määreenä, jossa osallisuus kuvataan lapsen henkilökohtaisena kokemuksena osallisuudesta, eikä niinkään määrällisenä osallistumisena tai vetäytymisenä. (Leinonen 2014,16, 33–35.)

Iceheartsin joukkue- ja iltapäivätoiminta muodostavat lapsille oman toimintakulttuurinsa jossa toimiessaan he ryhtyvät omaksumaan kyseiselle ympäristölle ominaisen toimintakulttuurin sääntöjä ja normistoa. Kulttuuriseen ympäristöön liittyy olennaisesti osallisuuden tunne. Kun lapsi kuuluu kulttuuriseen ympäristöön, hän on osana uusintamassa ja osaltaan myös muokkaamassa ympäröivää mikrokulttuuria. Samalla lapsi oppii kognitiivisia, sosiaalisia ja fyysisiä taitoja vuorovaikutuksessa muun ryhmän kanssa. (Leinonen 2014,16, 33–35.)

3.1 Osallisuuden tasomalli

Harry Shier (2001, 111) on luonut lasten osallisuutta kuvaavan viisiportaisen osallisuuden tasomallin. Malli pohjautuu vahvasti Roger Hartin vuonna 1992 lanseeraamaan osallisuuden tikapuumalliin (Hart 1992, 8). Tässä mallissa osallisuutta kuvataan kahdeksan portaisen asteikon avulla täysin aikuisjohtoisesta toiminnasta lapsilähtöiseen, tasa-arvoiseen yhteistyöhön. Shierin osallisuuden tasomallin viisi tasoa etenevät asteittain lasta valtaistavasti lisäämällä lapsen omia toimintavalmiuksia. Jokaisella tasolla kolme osiota, joiden perusteella kasvattaja voi reflektoida työtapaansa osallisuuden mahdollistajana. Nämä osiot ovat avaukset, mahdollisuudet ja velvoitteet. (Openings, opportunities & obligations). Avaukset tarkoittavat sitä, että kasvattaja alkaa kiinnittää huomiota osallisuuteen tarpeellisuuteen ja sitoutuu asenteellisesti osallisuutta parantavaan toimintaan. Mahdollisuudet tarkoittavat, että tarve osallisuutta lisäävään toimintaan huomioidaan esimerkiksi koulutuksen tai henkilöstöresurssien lisäämisen muodossa. Velvoitteilla tarkoitetaan koko henkilöstön sitoutumista toimintaan yhteisin säädöksin osallisuuden tukemiseksi.

Shierin ensimmäisellä, kuuntelun tasolla vaatimuksena on, että lapsia kuunnellaan heidän aloitteestaan. Lasten mielipiteitä ei silti tarvitse ottaa huomioon toiminnassa tai sen suunnittelussa. Tällä tasolla lapsen täytyy itse olla aktiivinen mielipiteidensä ilmaisija, eikä lasten mielipiteiden ilmaisulle pyritä luomaan erityisiä puitteita. (Shier 2001, 112.)

Toisella osallisuuden tasolla lasten mielipiteiden kuulemiselle on luotu puitteita ja lapsia tuetaan ilmaisemaan mielipiteitään. Aikuiset myös tunnistavat, että vaikka lapsilla on paljon mielipiteitä, he eivät välttämättä halua tai osaa ilmaista niitä vaihtelevien syiden vuoksi. Esimerkiksi aiemmat kokemukset siitä, että ei ole tullut kuulluksi, huono itsetunto tai yhteisen äidinkielen puute voivat vaikuttaa negatiivisesti lapsen osallistumisen mahdollisuuksiin. Lasten kasvatushenkilöiden tulisi luoda malleja lasten näkemyksen esiintuomisen tueksi. (Shier 2001, 112.)

Kolmannella osallisuuden tasolla lasten mielipiteitä pyritään kuulemaan ja niitä otetaan mahdollisuuksien mukaan myös huomioon. Kuitenkin lopullinen päätösvalta on aikuisilla. Tärkeää on perustella lapselle jos lapsen näkökanta on jouduttu ohittamaan päätöksenteossa. Valtioissa joissa noudatetaan YK:n yleissopimusta, tulisi organisaatioiden sitoutua pysymään vähintään tällä lasten osallisuuden tasolla. (Shier 2001, 113.)

Tasolla neljä lapset otetaan aktiivisesti mukaan päätöksentekoprosesseihin ja toimintaan. Kun aiemmilla kolmella tasolla lapsi vain tarjoaa omaa mielipidettään, mutta ei omaa todellista päätäntävaltaa. Tästä eteenpäin osallisuuden tason noustessa, myös lasten valta päätöksentekoon lisääntyy. Jos esimerkiksi Iceheartsin iltapäiväkerhossa sovittaisiin yhdessä lasten läsnä ollessa tulevan viikon aktiviteeteista, olisi se tämän tason osallisuutta. Kuitenkin osallisuuden neljännellä tasolla lopullinen päätäntävalta on yksin aikuisella (Shier 2001, 113–115.)

Osallisuuden viides taso ei eroa merkittävästi edellisestä, vaan kyseessä on enemmänkin astemuutos vallankäytön kannalta. Päästäkseen osallisuuden viidennelle tasolle, on aikuisten luovutettava osa vallasta ja sitä kautta myös vastuusta lapsille. Aikuisten on hyvä miettiä voisivatko he olla valmiita jakamaan valtaa myös lapsille, ja kuinka luoda reunaehdot vastuunjakoon. Lasten valtauttamisella on onnistuessaan paljon positiivisia vaikutuksia, joten ilman merkittäviä esteitä olisi tärkeää pyrkiä mahdollisimman osallistavaan toimintaan kaikessa arjen työssä lapsen ikätaso ja motivaatio huomioiden. (Shier 2001, 115.)

3.2 Osallisuuspedagoginen kasvatus

Perusopetuslaki 21.8.1998/628 määrittää lasten ja nuorten esi- ja perusopetuksen rakenteesta, sekä oppivelvollisuudesta. Perusopetuksen oppimäärä on 9 vuotta, jonka lisäksi esiopetusta annetaan koulun aloitusta edeltävä vuosi (9§). Varhaiskasvatuslaki 19.1.1973/36 (osa uudistetusta varhaiskasvatuslaista 580/2015 tuli voimaan 1.8.2015) ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ohjaavat valtakunnallisesti varhaiskasvatuksen sisältöä ja laatua. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tarkoituksena on lisätä varhaiskasvattajien ammatillista tietoisuutta ja luoda yhdenmukaisia käytäntöjä varhaiskasvatukseen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2009, 8.)

Leikkiminen, liikkuminen, tutkiminen ja eri taiteen alueisiin liittyvä ilmaiseminen ovat lapselle ominaisia tapoja toimia ja ajatella. Lapselle luonteva toiminta vahvistaa hänen hyvinvointiaan ja käsitystä itsestään sekä lisää hänen osallistumismahdollisuuksiinsa. Toimiessaan itselleen mielekkäällä tavalla lapsi myös ilmentää ajatteluaan ja tunteitaan. Kun kasvattajat toimivat ja keskustelevat yhdessä lasten kanssa sekä havainnoivat lasten toimintaa, heille avautuu kanava lasten ajatteluun ja maailmaan. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2009, 20.)

Varhaiskasvatusiässä olevan lapsen osallisuuden onnistuminen on pitkälti riippuvainen aikuisen tuesta ja ryhmäkäytännöistä. Siksi aikuisella tulisi olla riittävä tietämys siitä, kuinka lasta voidaan tukea mielipiteiden ja ajatusten ilmaisuun. Lapsen subjektiivinen kokemus osallisuudesta on tärkeämpää kuin itse toiminta ja siksi lapsen viestejä on syytä pyrkiä havainnoimaan jatkuvasti. Myös valinta toiminnasta vetäytymisestä on osallisuutta ilmentävä valinta, lapsi on tehnyt päätöksen, jota aikuisen ei pitäisi estää jos siitä ei aiheudu kohtuutonta haittaa lapselle. (Leinonen2014, 19.)

Lapsen tukemisessa osallisuuteen ei riitä vain valintojen tekeminen, vaan lapselle on nostettava esiin myös valinnan merkitys ja vaikutukset. Turvallinen ja salliva ympäristö luo mahdollisuuden ajatusten esiin tuomiseen (Leinonen 2014, 20). Jotta lapsi uskaltaa tuoda esille mielipiteitään, tulisi aikuisten luoda sellai-

nen ilmapiiri, että jokainen uskaltaa ilmaista itseään ilman pelkoa tuomitsemisesta tai pilkan kohteeksi joutumisesta.

Ryhmänohjaus on tehokas osallisuuspedagoginen työkalu. Ryhmässä sosiaalisten taitojen harjoittelu kasvattajan tukiessa tarpeen mukaan auttaa lasta myöhemmin sitoutumaan muuhun yhteiskuntaan, kuten koululuokkaansa. Siten riski syrjäytymiseen pienenee. Kasvattajan tehtävänä on tukea lapsen yhteistyötaitoja niin, että jokainen lapsi voi kuitenkin toimia ryhmässä omalla persoonallaan. (Mäkinen, Raatikainen, Rahikka & Saarnio 2009, 110–117.)

Yksi tärkeimmistä lapsen ilmaisun ja oppimisen kanavista on leikki. Seitsemänkahdeksan vuotiaille lapsille leikki kuuluu päivittäiseen toimintaan, ja lapsille tulisi luoda mahdollisimman paljon tilaisuuksia leikin syntymiselle. Ryhmässä kaikkia osapuolia tyydyttävä leikki vaatii ajoittain myös aikuisen ohjausta. On tärkeää, että kasvattaja havainnoi lasten peli- ja leikkitalanteita, jotta voisi tukea leikin onnistumista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2009, 21.) Lapsen ohjaamisen tulisi tapahtua lempeällä kannustamisella kieltojen ja komentelun sijaan. Näin saadaan ohjattua lapsen käyttäytymismalleja positiiviseen suuntaan huomaamatta. Samalla aikuinen tulee mallintaneeksi vuorovaikutustilanteita. (Keltikangas-Järvinen 1986, 86.)

3.3 Lapsen oikeuksien sopimus

YK:n lapsen oikeuksien sopimus on ihmisoikeussopimus, joka koskee kaikkia alle kahdeksantoista vuotiaita lapsia. Julistus on hyväksytty vuonna 1989 Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokouksessa ja se on maailman laajimmalle ratifioitu YK:n ihmisoikeussopimus. Somaliaa ja Yhdysvaltoja lukuunottamatta sen ovat allekirjoittaneet kaikki maailman maat. Suomessa lapsen oikeuksien sopimus on allekirjoitettu vuonna 1991. Lapsen oikeuksien sopimuksen allekirjoittaneet sitoutuvat noudattamaan sopimusta kaikissa tilanteissa. Sopimus koostuu neljästä yleisestä lasten oikeuksien periaatteesta, joita ovat syrjimättömyys, lapsen edun huomioiminen, oikeus elämään ja kehittymiseen sekä lapsen näkemyksen kunnioittaminen. (Unicef i.a.)

Lapsen osallisuutta määrittää erityisesti YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen kahdestoista artikla, jossa todetaan, että lapselle joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, on taattava oikeus vapaasti ilmaista näkemyksensä kaikissa häntä koskevissa asioissa ja hänen näkemyksensä on otettava huomioon ikä ja kehitystaso huomioiden. Jotta lapsen ääni tulisi kuuluviin, on hänelle luotava riittävät puitteet itseilmaisun tueksi. (Unicef. i.a.b.)

3.4 Lapsuus, lapsuuden tutkimus ja lapsilähtöisyys

Käsitykset lapsuudesta, lapsista ja heidän hyvinvointinsa edellytyksistä ovat muodostuneet aikuisten mielissä. Siksi myös aikuisen näkemys lapsen parhaasta värittää kuvaa lapsitietämyksestä. Mietittäessä lapsen ominaisuuksia ja tarpeita yksilötasolla, käsitys lapsesta vaihtelee myös lasta tulkitsevien aikuisten mielissä. Jokainen aikuinen tulkitsee lasta omien kokemusten, käsitysten, vuorovaikutuksen ja kulttuuristen arvojen kautta. Myös sillä kuka tulkitsee lasta, on merkitystä havainnoinnin tulkinnaalle. Vanhemmat näkevät lapsensa usein positiivisemmassa valossa kuin ammattikasvattajat. Vanhemmat myös pitävät lapsiaan esimerkiksi sosiaalisesti kehittyneempänä kuin päiväkodin henkilökunta. Toisaalta myös sosiaalinen ympäristö eroaa päiväkodin ja kodin välillä, joten se selittää osan eroista. (Malinen & Lämsä 2009, 93–98.)

Lapsilähtöisyydellä tarkoitetaan sitä, että kasvatustoiminnassa lapsen tarpeet asetetaan toiminnan keskiöön. Lapsilähtöisyys ja lapsikeskeisyys ovat erotettava lapsijohtoisuudesta, joka tarkoittaisi sitä, että valta olisi lapsella. Lapsikeskeisyydellä pyritään rakentamaan toimintaa lasten tarpeista käsin, ja toiminta on usein aikuisjohtoista. (Kalliala 2008, 19–21.) Termi lapsilähtöisyys on syntynyt kuvaamaan käytännön toimintatapaa kasvatuksessa. Lapsilähtöisessä toiminnassa kasvattaja pyrkii havainnoimaan lapsen tarpeita, sekä kiinnostuksen kohteita ja vastaamaan niihin arjen kasvatuksessa. (Karlsson & Karimäki 2012 18–24.)

Lapsuudentutkimus taas on syntynyt 1980 – luvulla poikkitieteelliseksi tieteenalaksi etenkin kasvatustieteilijöiden ja sosiologien käyttöön. Sen pyrkimys on lasten ymmärtäminen yhteisöjen jäseninä ja aktiivisina toimijoina (Karlsson & Karimäki 2012 18–24.)

Lapsinäkökulmaisessa tutkimuksessa lapsikeskeisyys on tutkimuksen ydinelementti. Lapset toimivat tutkimuksessa subjekteina joilla on näkökulmia ja mielipiteitä siinä missä muillakin ikäryhmillä. Lapsinäkökulmaisessa tutkimuksessa pyritään kuuntelemaan lasten viestejä, nostetaan esiin lasten mielipiteitä ja tapoja toimia yhteiskunnan jäseninä sekä sosiaalisina toimijoina osana ympäröivää yhteiskuntaa. Lapsinäkökulmaisessa tutkimusprosessissa tarvitaan huolellisuutta tutkimusmenetelmien valintaan, analysointiin ja tulkintojen tekoon, jotta se todella heijastaa lasten esille tuomia asioita. Lapsinäkökulmainen tutkimus ei kuitenkaan tarkoita vain lasten kuulemista vaan myös ammattilaisilla, kuten varhaiskasvattajilla ja opettajilla on tärkeä rooli tiedon tuottamisessa. (Karlsson & Karimäki 2012 18–24.)

4 SYRJÄYTYMINEN

Syrjäytyminen nähdään kasautuvana huono-osaisuutena samoille henkilöille tai ryhmille. Sosiaalialalla syrjäytymisellä kuvataan useimmiten yksilöiden ja perheiden putoamista taloudellisesti tai sosiaalisesti yhteiskunnasta. Yhteiskunnasta syrjäytyminen voi tarkoittaa ulosjäämistä koulutusjärjestelmistä ja työelämästä. Usein taloudellinen huono-osaisuus kulkee käsi kädessä sosiaalisen syrjäytymisen kanssa, mutta myös hyvässä taloudellisessa tilanteessa oleva voi syrjäytyä yhteiskunnasta. Toisaalta myös pienituloisen voi olla hyvin kiinnittynyt työ- tai opiskeluelämään ja verkostoihinsa. (Kivivuori 2009, 3.)

Koska syrjäytymisen määreelle ei ole luotu tiettyjä raameja, se voidaan ymmärtää hyvin monin eri tavoin. Esimerkiksi politiikassa usein puhutaan syrjäytymisen näkökulmasta hyvin suppeasta syrjäytyneiden ryhmästä; niistä jotka ovat jo pudonneet työ ja opiskeluelämän ulkopuolelle. Myös toimenpiteitä syrjäytymisen ehkäisyyn kohdennetaan paljon juuri ryhmille, joiden riski pudota työmarkkinoilta on kasvanut. Syrjäytyminen käsitteenä on kuitenkin laajempi ja sen voidaan ajatella olevan asteittain syvenevää. Nähdään, että syrjäytymisen kierre näkyy lievimmillään vaikeuksina sopeutua lähiympäristöön ja yhteiskunnan velvoitteisiin, kun taas äärimmillään syrjäytyminen on täydellistä eristäytymistä ympäröivästä yhteiskunnan instituutioista, johon sisältyy esimerkiksi asunnottomuutta, kriminaalisuutta ja jatkuva toimeentulotukiasiakkuus. Nuorilla kriminalisoituminen ilmaantuu usein väkivalta- tai huumausainerikoksina (marihuana), sekä varasteluna. (Kivivuori 2009, 12: Linnakangas & Suikkanen 2004, 27–28.)

Mikään tietty tekijä tai yksilön ominaisuus ei yksin voi aiheuttaa syrjäytymistä, vaan syrjäytyminen on aina tekijöidensä summa. Kuitenkin kun otetaan huomioon riskitekijät lapsen syrjäytymisen kannalta sekä lasta suojaavat tekijät, esimerkiksi sosiaalinen pääoma, päästään paremmin perille tarvittavien tukimuotojen tarpeesta lapsen normaaliin ja turvalliseen kasvuun pyrkiessä.

4.1 Taloudellinen huono-osaisuus

Lapsen kannalta merkittävä riski syrjäytymiseen on perheen pienituloisuus tai suoranaanainen köyhyys. Lapsiperheköyhyyttä voi tarkastella esimerkiksi Suomessa käytössä olevan köyhyysrajan perusteella, jonka lasketaan olevan kuusi-kymmentä prosenttia keskituloisen perheen tuloista. Tulorajan alle jäävät perheet luokitellaan köyhiksi. Myös toimeentulotukiasiakkuuksien perusteella voidaan määritellä lapsiperheköyhyyttä. (Raunio 2006, 112–116.) Tässä kappaleessa köyhyden tarkasteluun on käytetty mittarina perheiden toimeentulotukiasiakkuutta.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen seurantaraportin mukaan suuri osa toimeentulotuen saajista vuosina 1990–2013 on ollut yksineläviä miehiä tai naisia ja perheiden määrä on ollut suhteessa kohtuullinen. Kuitenkin perheiden tilannetta tarkastellessa tulee ilmi yksinhuoltajien keskimääräistä yleisempi tarve toimentulotukeen, verrattain kahden huoltajan perheisiin. (ks. Liite.) Vuonna 2013 yksinhuoltajatalouksia oli 42,3 prosenttia toimeentulotuen saajista. (THL 2013.) Pienet tulot eivät vielä yksin tarkoita erityistä syrjäytymisriskiä, mutta perheen pieni tulotaso voi estää lasten tasavertaista osallistumista sosiaalisiin aktiviteetteihin ja harrastustoimintaan.

Toimeentulotukiasiakkuus kertoo etenkin yksinhuoltajien, mutta myös pikkulapsiperheiden heikosta asemasta työmarkkinoilla. Monissa toimeentulotukiasiakaina olevissa perheissä talouden tulot muodostuvat pätkä- ja osa-aikatöistä matalapalkka-aloilla, mikä on osaltaan yhteydessä matalaan koulutustasoon. (Raunio 2006, 112–116.) Vaikka pieni tulotaso ei ole vaste syrjäytymiselle ja vanhempien työttömyys voi jopa ehkäistä nuoren syrjäytymistä lisäämällä lapsen kohdistuvaa kontrollia, on syytä muistaa että taloudellinen köyhyys on usein seurausta työmarkkinoilta putoamisesta, jonka syynä tai seurauksena voivat olla erilaiset päihde- ja mielenterveysongelmat. Perheen sisällä moninaiset vakavat ongelmat vaikuttavat lapsen kasvuympäristöön lisäämällä syrjäytymisriskiä merkittävästi. Myös nyky-yhteiskunnalle tyypillinen muutos tietotekniikkavetoisen, korkean koulutuksen työmarkkinoiden suuntaan lisää riskiä syrjäytyä työmarkkinoilta perheissä, joissa esimerkiksi kielellisten puutteiden tai

matalan koulutuksen vuoksi ei ole valmiuksia jatkuvaan itsensä kouluttamiseen ja ammattitaidon spesifioimiseen. (Raunio 2006, 78, 97.)

Vanhempien jatkuva ponnistelu kohti työelämää voi myös vaikuttaa kykyyn vastata lasten tarpeisiin, minkä voi nähdä jopa suurempana riskinä lapsen syrjäytymiseen kuin vanhempien työttömyyden. Työelämän vaativuuden on nähty vaikuttavan epäsuotuisasti perheiden perustehtävään, eli lasten ja nuorten kasvun tukemiseen. Etenkin yhteishuoltajaperheissä vanhemmat joutuvat jatkuvasti tasapainoilemaan työn ja vanhemmuuden välillä, mikä vaikuttaa negatiivisesti lasten psyykkiseen kehitykseen ja sosiaalisten suhteiden onnistumiseen. (Raunio 2006, 97,98.)

4.2 Sosiaalinen syrjäytyminen

Toinen merkittävä lapsen syrjäytymiseen vaikuttava tekijä on lapsen sosiaaliset suhteet, jotka sisältävät vanhempien ja koulun tai päiväkodin tuen ja kontrollin, sekä vertaissuhteet ikätovereiden kanssa. Vanhempien, yhteisöjen ja sosiaalisten verkostojen antamaa tukea kutsutaan lapsen sosiaalseksi pääomaksi. Mitä pienempi sosiaalinen pääoma lapsella on, sitä alttiimpi hänen ajatellaan olevan syrjäytymiselle. Muun muassa vanhempien vähäinen osallistuminen lapsen elämään, esimerkiksi päihde- ja mielenterveysongelmien tai työelämän liiallisen painostuksen vuoksi, koulun vaihtuva henkilökunta ja löyhä kontrolli sekä kavereiden puuttuminen tarkoittavat puutteita sosiaalisessa pääomassa. (Kivi-vuori 2009, 15.)

Sosiaalisia ongelmia vertaissuhteissa voivat aiheuttaa joiltakin osin lapsen henkilökohtaiset ominaisuudet. Esimerkiksi persoonallisuuteen liittyvät impulssikontrollin ongelmat, aggressiivisuus ja negatiivinen emotionaalisuus sekä kognitiiviset kehityshäiriöt voivat aiheuttaa vaikeuksia vuorovaikutuksen onnistumisessa. Lapsen kognitiiviset häiriöt näkyvät erilaisina puutteina tai viivästyminä kehityksessä käyttäytymisen tai oppimisen alueilla. Puutteita voi esiintyä esimerkiksi käyttäytymisen ja tarkkaavaisuuden häiriöinä, kielen kehityksen tai oppimisen vaikeuksina tai motorisina ongelmina. Näitä häiriöitä ovat muun muas-

sa lukihäiriö, matematiikan oppimisvaikeus, dysfasia tai ADHD. (Helsingin ja uudenmaan sairaanhoitopiiri i.a.)

Neurokognitiivisia häiriöitä esiintyy vakavuudeltaan eriasteisina noin viidellätoista prosentilla lapsista, ja usein häiriöt ovat periytyviä vaikeimpia häiriöiden muotoja lukuunottamatta. Näitä voivat olla muun muassa kehitysvammaisuus tai autismi. (Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri i.a.) Järjestön joukkueisiin valikoituu lapsia, joilla suurella osalla on viivästymiä kehityksessään. Etenkin tarkkaavaisuuden ja käyttäytymisen ongelmat ovat yleisiä. (Kasvattaja 2015.)

Kognitiiviset häiriöt voivat aiheuttaa syrjäytymistä vertaisryhmästä. Kun lapsi ei pärjää muiden mukana, hän saattaa kokea jatkuvaa epäonnistumista, ja vetäytyä ryhmästä. Muut lapset saattavat myös huomata lapsen vaikeudet ja alkavat kiusata lasta. (Kivivuori 15–19.) Kiusaamiselle altistavat vaikeudet sosiaalisissa suhteissa, jotka johtuvat kehityksen viivästymistä (Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri i.a). Vaikeudet oppimisessa syövät motivaatiota koulutyöskentelyyn ja lisäävät epäonnistumisen pelkoa, jolloin lapsella on suurentunut riski syrjäytyä myös opinnoissa (Luotoniemi 1999, 10).

Jos lapsen kielellinen ilmaisu on heikkoa tai tunnetilojen ymmärtäminen on vaikeaa, sortuu lapsi helpommin aggressiiviseen käytökseen. Kasvattajan tehtävänä on ohjata lapsen tunnekäyttäytymistä sanoittamalla tunteita sekä hillitsemällä lasta riittävän ajoissa, ettei tunnetila mene yli lapsen sietokyvyn. Vanhempien ja lapsen kasvattajien tuen lisäksi on tärkeää hakea ajoissa myös muuta apua jos lapsi käyttää paljon fyysistä tai henkistä väkivaltaa tunneilmaisun sijaan. Aggressiivisesti käyttäytyvien lasten tulisi saada riittävät tukitoimenpiteet ennen kymmentä ikävuotta, muutoin ennuste käytöksen korjaantumiseen heikentyy huomattavasti. (Keltikangas-järvinen 1986, 85, 87–88.) Iceheartsissa lapsilla on mahdollisuus harjoitella sosiaalista vuorovaikutusta turvallisesti ja pitkäkestoisesti ammattikasvattajan läsnä ollessa ja sitä kautta lisätä omia kykyjä toimia sosiaalisissa suhteissa (Icehearts 2013b)

5 SOSIAALINEN TUKI

5.1 Ennaltaehkäisevä lastensuojelu

Ennaltaehkäisevää lastensuojelua ja varhaisen puuttumisen periaatteita ohjaa pääasiassa Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus lasten oikeuksista, perustuslaki ja lastensuojelulaki. Lastensuojelulain (13.4.2007/417) mukaan lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lastensuojelun on pyrittävä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttumaan riittävän varhain jo havaittuihin ongelmiin. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lasten oikeuksien sopimuksen mukaan lasta ei saa syrjiä ja lapselle täytyy antaa mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa asioissa. (Lapsiasiavaltuutettu i.a.)

Ennaltaehkäisevää lastensuojelua voidaan tarjota lapselle jo ennen kuin varsinaisia ongelmia on havaittu. Esimerkiksi harrastus- ja vapaa ajan toiminnan tukeminen niin sanotuille riskiperheille voi olla ennaltaehkäisevää lastensuojelua. Ennaltaehkäisevän lastensuojelun toimenpiteiden tarjoamisen edellytyksenä ei ole lastensuojelun asiakkuus, vaan tarkoituksena on tukea vanhempia antamaan lapselle mahdollisuus turvalliseen kasvuun ja kehitykseen. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2015a.)

Rahallisen tuen lisäksi ehkäisevä lastensuojelu voi olla myös ennaltaehkäisevää perhetyötä. Perhetyön avulla tuetaan perhettä kokonaisena yksikkönä suunnitelmallisesti ja kokonaisvaltaisesti perheen elämänhallinnan lisäämiseksi, jotta välttyttäisiin varsinaiselta lastensuojelun asiakkuudelta. Perhetyötä tarjoavat sosiaalitoimen lisäksi neuvolat. Muita ehkäisevän tuen muotoja ovat esimerkiksi kotipalvelu ja leiritoiminta. Kaikki ehkäisevän lastensuojelun toimet ovat vastaanottajilleen vapaaehtoisia. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2015b.) Kuitenkin perheen vetäytyessä perhetyöstä, esimerkiksi motivaation puutteesta

johtuen, lapsen etua on mietittävä jatkotoimenpiteitä pohtiessa. Pääasiallisesti perhetyön toimintaa kuitenkin suunnataan niihin perheisiin, joissa tuen tarve on jo havaittu. Etenkin perheisiin, joissa koetaan olevan suuri syrjäytymisriski, kohdistetaan enemmän tukitoimenpiteitä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015a.)

5.2 Varhainen puuttuminen

Varhaisen puuttumisen keinot ovat erityisesti varhaiskasvatuksen erityisalaa. Varhaisen puuttumisen periaatteena on, että kasvatusalan ammattilaiset, kuten neuvolat, päiväkodit ja koulut, mahdollisesti yhteistyössä sosiaalitoimen kanssa pyrkivät havaitsemaan mahdolliset huolen aiheet lapsen elämässä, ja pyrkivät puuttumaan niihin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Nämä toimijat myös pyrkivät tarjoamaan havaintoihinsa perustuen lapsen normaalia kasvua tukevat palvelut oikea-aikaisesti, poistaakseen mahdollisimman paljon turvallista kehitystä estäviä tekijöitä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015a.)

Iceheartsin toimintamalli perustuu varhaisen puuttumisen malliin, jossa tuen tarve on havaittu ja siihen pyritään vastaamaan ennen kuin lapsen elämän tukipilarit pettävät. Neljällä prosentilla poikaväestöstä esiintyy lapsuusaikana käytös- ja tunne-elämän häiriöitä. Nämä pojat vastaavat neljäsosaa nuorten aikuisten tekemistä rikoksista. Järjestön toiminnan on tarkoitus pureutua lasten sosiaalisiin ongelmiin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jolloin tuen vaikutus on suurimmillaan. (Icehearts 2013, 13.)

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

6.1 Tutkimuksen tarkoitus ja kohderyhmä

Opinnäytetyössäni pyrin nostamaan esiin kokemuksia osallisuudesta lapsilta, jotka ovat valittuja mukaan Iceheartsin joukkue toimintaan. Materiaalinkeruu tapahtui haastatteluina ja teemasadutuksina. Tutkimusjoukkueessani oli haastatteluja tehdessä kahdeksan lasta, jotka olivat iältään seitsemän- ja kahdeksanvuotiaita. Toiminnan tarkoitus on Iceheartsin mukaan antaa lapsille osallisuuden kokemuksia, opettaa positiivisia ongelmanratkaisuja ja vuorovaikutusmalleja, sekä tuoda pysyvän aikuisen luomaan turvallisuuden tunnetta lapsille. (Icehearts 2013a.) Tehtäväni on pyrkiä selvittämään millaisia ajatuksia joukkue toimintaan kohdentuu lasten ja ammattikasvattajien osalta, ja millaisin keinoin lasten osallisuuden kokemuksia tuetaan joukkue ympäristössä. Toivon opinnäytetyöni myös vahvistavan järjestön ulkopuolelle, kuinka suuri merkitys on varhaisella puuttumisella ja osallisuuden kokemuksella syrjäytymisen ehkäisyssä. Tavoitteenani opinnäytetyössäni on kuvata joukkueen muodostusprosessia ja pohtia lapsinäkökulmaisuuksia ja lasten osallisuutta joukkueen iltapäivä- ja harrastustoiminnassa. Opinnäytetyöni voisi nimetä lapsinäkökulmaiseksi tutkimukseksi, jossa lapsen näkökulmaa pyritään tuomaan esiin lasten kertoman ja kasvattajien ammattitaidon avulla (Karlsson & Karimäki 2012, 18–24). Opinnäytetyötäni ohjaavat tutkimuskysymykset pyrkivät selvittämään, millä tavoin joukkueessa näkyy herkkyys lasten viesteille sekä miten lapset kokevat osallisuuden toteutuvan Iceheartsin iltapäivätoiminnassa.

6.2 Tutkimusympäristö

Tutkimukseni kohdentuu Iceheartsin toimintaan iltapäiväkerhossa, johon lapset saapuvat koulupäivän päätyttyä. Iltapäiväkerhotoiminta on osa koko järjestötoimintaa yhdessä kouluun viedyn tuen ja joukkueurheilun kanssa.

Iltapäivätoiminnassa käy varhaiskasvatuksen ja sosiaalitoimen avulla valittu kahdeksan hengen ydinjoukkue, jota kasvatetaan joukkueen kantokyvyn mukaan tulevaisuudessa. Iltapäivän aikana lapset saavat pelata ja leikkiä, tehdä läksyjä ja viettää vapaa-aikaa joukkuekavereidensa kanssa tuetussa ympäristössä. Lapsille tarjotaan myös välipala kerhossa ja sen syöminen on vapaaehtoista. Ohjatun iltapäivätoiminnan on tarkoitus jatkua seuraavan kolmen vuoden ajan, jonka jälkeen toiminta painottuu enemmän itse pelaamiseen. Tämän kolmen vuoden aikana kasvattajan on tarkoitus syventää rakentaa yhteistyöverkostoja muiden yhteistyötoimijoiden, kuten koulun ja lastensuojelun kanssa, sekä tutustua joukkueen lapsiin. (Icehearts 2015b, 8.)

6.3 tutkimuksen kohderyhmä

Tavoitteenani on saada lastentarhanopettajan virkakelpoisuus, jonka vuoksi opinnäytetyöni kohdentuu Iceheartsin alkuopetusikäisiin lapsiin. Yhteistyökumppaninani on Espoon Icehearts ja yhteyshenkilönäni toimii kehitys- ja talousjohtaja Teemu Vartiamäki. Toiminta tapahtuu ensimmäisellä luokalla olevien lasten harraste- ja iltapäivätoimintaympäristössä. Joukkuetta ohjaa jalkapallostaustan omaava kasvattaja. Lisäksi apukasvattajana toimii omaa joukkuettaan kokoava kasvattaja.

Ajallisesti tarkastelen Iceheartissa joukkueen toiminnan käynnistämisen ajan-kohtaa, jossa lapset ovat ensimmäistä vuottaan kokoonpanossa ja koulutaipaleensa alussa. Iceheartsin toiminta tapahtuu kouluissa yhteistyössä opettajien kanssa, sekä iltapäivätoiminnassa kohdennetulle pienryhmälle, kun esikoulussa toiminta oli vielä koko esikouluryhmän toimintaa. Monille haasteellisista oloista tuleville lapsille koulunkäynnin aloittaminen voi tuntua pelottavalta ja vaikealta, jolloin joukkueen toiminnalla löytyy erityinen paikka syrjäytymistä ehkäisevänä tukipilarina.

6.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tulosten luotettavuuden kannalta tärkeä asia on sisäistää mitä lapsilähtöisyydellä tarkoitetaan tutkimustyössä ja tulkita materiaalia, sekä keskittää huomio oikeisiin seikkoihin valitun näkökulman mukaisesti. Haasteena on, että tutkimus- ja toimintatraditiot ovat suunniteltuja aikuisten ehdoilla, eivätkä ne sellaisenaan aina sovellu lasten tutkimuksen käyttöön.

Liisa Karlsson ja Reeli Karimäki kuvailevat teoksessaan *Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen* (2012, 50–52) lapsinäkökulmaisen tutkimuksen tekemisen periaatteita. Lasta kuvataan järkipäisenä ja tuntevana subjektina. Esiin nostetaan, kuinka jo pienen lapsen kanssa toteutettava tutkimus perustuu keskinäiseen sopimukseen ja luottamuksen rakentamiseen. Lapsille täytyy antaa riittävästi aikaa vastausten pohdintaan ja laatia haastattelukysymykset lapsen ikätasoon sopiviksi. Haastatteluja tehdessäni pidin Karlssonin ja Karimäen ohjeet mielessäni. Haastateltaessa lapsia pyrin jatkuvaan itsekritiikkiin sekä haastattelukysymyksiä luodessani että haastattelutilanteissa. Haastatteluja tehdessäni pyrin olemaan aidosti läsnä ja kuulemaan mitä lapsi kertoo, ilman ennako-oletuksia tai tiedon värittämistä omien kokemusten perusteella. Annoin lapselle myös riittävästi aikaa tulla tutuksi ennen haastatteluja, jotta lapsen olisi luonnollista olla itse haastattelutilanteessa.

Tutkittavien lasten ja perheiden informointi työn tarkoituksesta on ollut tärkeä osa tutkimustyötä (*Aineistonhallinnan käsikirja* 2105). Koska Iceheartsin iltapäiväkerhossa pyritään siihen, että lapset saavat mahdollisimman paljon ohjautua itse haluamiinsa askareisiin, on yhteinen tiedottaminen ollut hankalaa. Siksi olenkin päätenyt kertomaan jokaiselle lapselle erikseen ennen sadutuksen alkua tutkimuksesta ja sadutuksen syistä.

Tutkimuksen toteutin niin, etteivät yksittäisten henkilöiden henkilöllisyydet tulleet esiin. Jotta henkilöiden yksityisyydensuoja olisi mahdollisimman korkea, käytän

tutkimuksessani joukkueen lapsista yleisesti nimeä lapsi ja kasvattajahenkilöistä kasvattaja. Lisäksi tutustuin monipuolisesti lähdemateriaaleihin ennen itse aineistonkeruuta ja suunnittelin haastattelut huolellisesti. Haastattelurunkoa laatiessani vertailin omia runkokysymyksiäni muihin saman teeman opinnäytetöihin, jotta sain varmistettua kysymysteni mahdollisimman suuren hyötyasteen. Esimerkiksi Ansa Niemen ja Iina Pietilän Lasten osallisuuden kokemuksia päiväkodissa opinnäytetyön runko auttoi oman rungon luomisessa. Huomasin myös haastattelu, että työni kaltaisia opinnäytetöitä löytyi runsaasti varhaiskasvatuksen piiristä, ja olisin voinut hyödyntää niitä työssäni jos olisin osannut etsiä työt aiemmassa vaiheessa. Tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista ja jokaisella perheellä oli mahdollisuus kieltäytyä antamasta heidän tietojan käytettäväksi opinnäytetyössä.

7 AINEISTON HANKINTA

7.1 Menetelmän valinta

Yhteiskunnassamme vallitsevien valtasuhteiden vuoksi lapset ovat ehdollistuneet pyrkimään antamaan sellaisia vastauksia aikuisten kysymyksiin, jotka oletettavasti miellyttävät aikuista mahdollisimman paljon. Päiväkodeissa ja kouluissa opettaja on äänessä jopa 70–90 prosenttia toimintatuokiosta tai oppitunneista, ja lapsien tehtäväksi jää aikuiselle odotetun, usein tarkkaan rajatun vastauksen antaminen, joten on oletettavaa, että lapsen vapaata kerrontaa tutkittaessa saadaan aidompia vastauksia osallisuusteemaan. (Karlsson & Karimäki 2012, 44–45.)

Toteutin opinnäytetyöni laadullisena, eli kvalitatiivisena tutkimuksena, sillä se mahdollistaa ilmiöiden syvällisen tarkastelun. Jotta vastaukset olisivat mahdollisimman vähän johdateltuja ja kumpuaisivat lasten omista ajatuksista, keräsin tutkimuksen aineiston saduttamalla ja teemahaastattelemalla Espoon Icehearts-joukkueen lapsia.

Sadutuksen toteutin teemasadutuksena. Koska teemasadutusta voi tehdä vain kun saduttaminen on tuttua lapselle, käytin aikaa käymällä iltapäiväkerhossa tekemässä klassista sadutusta, yhteensä kolmella kerralla ennen teemasadutuskertaa. Päädyin kokeilemaan teemasadutusta neljännellä sadutuskerralla, sillä aiemmalla kerralla saduttaessani lapset olivat jo silminnähden muuttuneet rennommiksi tilanteessa ja kerrottavaa oli ollut paljon.

Lasten haastattelut toteutin teemahaastattelun muodossa. Määrittelin haastattelun rungot melko tarkkaan, ja vaikka kysymyksen asetteluissa ja järjestyksessä oli vaihtelua, muistutti haastattelu paljon puolistrukturoitua haastatteluja. Kuitenkin kysymysten käsittelyn laajuus vaihteli haastattelusta toiseen. Haastattelu pysyi myös keskustelunomaisena ja vapaana, mikä salli lasten vapaan ajattelun.

Haastatteluista ja saduttamisesta olin sopinut yhdessä Iceheartsin toiminnanjohtajan ja joukkueen kasvattajan kanssa, eikä erillistä tutkimuslupaa tarvittu. Kirjoitin vanhemmille myös ilmoituksen toteuttamastani tutkimuksesta ja siihen sisältyvistä haastatteluista sekä aikatauluista. Informaatiolapussa neuvottiin myös ottamaan yhteyttä jos lisäkysymyksiä tutkimukseen liittyen ilmaantuu.

7.2 Sadutus

Sadutusmenetelmän on luonut koulupsykologi ja valtiotieteen tohtori Monika Riihelä 1980-luvulla Suomessa. Menetelmän tarkoitus oli alun perin tarkoitus toimia terapeuttisena työvälineenä lapsen itsetunnon ja osaamisen näkyväksi tuomiseen. Vuonna 1995 menetelmä alkoi kuitenkin levitä laajalti myös varhaiskasvatukseen käyttöön Stakesin (nykyisen Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen) Satukeikka-hankkeen myötä. Samalla menetelmän nimestä tuli sadutus ja sitä alettiin myös arvostaa lasten osallisuuden näkökulmasta. (Karlsson 2014, 192, 200.)

Sadutuksen toteuttaminen on hyvin yksinkertaista ja onnistuu monissa ympäristöissä. Sadutustilanteessa aikuinen pyytää lasta kertomaan sadun tai tarinan, juuri niin kuin haluaa sen kertoa ja saduttaja kirjoittaa sen ylös. Lopuksi saduttaja lukee sadun ääneen ja sadutettava saa halutessaan vielä muokata tarinaa. (Karlsson 2014, 24.) Sadutustilanteessa lapselle annetaan vapaat kädet tarinankerrontaan. Lasta ei johdatella tarinaa kerrottaessa, eikä lisäkysymyksiä esitetä. Saduttajan tehtävänä on toimia aktiivisena kuuntelijana ja tarinan kirjoittajana. Läsnäoloa saduttaja ilmaisee elein ja ilmein motivoivasti sekä antamalla sadutettavalle henkilölle työrauhan. Tarvittaessa saduttaja voi kuitenkin pyytää sadutettavaa odottamaan, että on saanut kirjoitettua sanotut asiat ennen eteenpäin menemistä. Saduttaja myös kirjaa sadun mahdollisimman täsmällisessä muodossa ylös mahdolliset äänne- tai kielioppivirheet mukaan lukien. (Karlsson 2014, 26, 41–42.)

Sadutukseen voi valita myös tietyn aiheen, edellyttäen että sadutus on menetelmänä tuttu lapselle. Sadutuksen luonne kuitenkin muuttuu jonkin verran, kun

sadulle annetaan teema joka rajaa kertomuksen aiheen. Aiheesatu ei mahdollista lapsen vapaata kerrontaa, vaan lapsi joutuu pohtimaan mitä aikuinen sadulta haluaa ja mahdollisesti pyrkii siihen. Sadutuksessa onkin huomattu, että annettu aihe rajoittaa lasten kerrontaa ja tarinat jäävät lyhyiksi ja pintapuolisiksi. Kuitenkin jos sadutusta on käytetty menetelmänä lasten kanssa ja lapset kokevat tarinankerronnan luonnollisena, voi aiheesadutuksen avulla saada arvokasta tietoa lapsen ajatuksista rajatusta aiheesta. (Karlsson 2014, 44.)

Sadutettaessa syntyvä tieto on narratiivista, eli kerronnallista ja se sisältää aina subjektiivisen kokemuksen tiedosta. Sadutuksessa arvokasta onkin jokaiselle henkilökohtaisesti rakentunut kokemustieto. Kuitenkin sadutettaessa on hyvä pitää mielessä, että sen tarkoitus ei koskaan voi olla ainoastaan materiaalin tuotossa, vaan myös kohtaamisessa ja vuorovaikutuksen parantamisessa. Tutkimuksissa on ilmennyt, että sadutus tukee muun muassa mielipiteiden ilmaisua, mielikuvitusta, vahvistaa itseluottamusta, muiden huomioonottoa, tiedon prosessointia ja oma-aloitteisuutta. (Karlsson 2014, 48, 74, 227.)

7.3 Teemahaastattelu

Sopivia aineistonkeruumenetelmiä suunnitellessani halusin etsiä menetelmän, joka tukisi mahdollisimman paljon teemasadutuksessa syntyvää materiaalia ja pystyisi vastaamaan kysymyksiin, jotka eivät välttämättä tulisi ilmi vapaan kerronnan myötä. Haastattelumenetelmiin perehdyttyäni päädyin valitsemaan keruumenetelmäksi puolistrukturoidun haastattelumenetelmän, joka asettuu menetelmänä formaalien lomakehaastatteluiden ja vapaamuotoisten, avointen haastattelujen välimaastoon. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Teemahaastattelun erityisyys verrattuna perinteiseen kysymys–vastaus asettelun on, että teemahaastattelussa kysymysten järjestys ja muotoilu voivat vaihdella haastattelun luonteen mukaan. Haastattelua ohjaavat aihepiirit ja teemat ovat kuitenkin ennalta määrättyjä. Haastattelussa käydään kaikki suunnitellut teema-alueet läpi, kuitenkin niin, että käsiteltävien asioiden laajuus ja järjestys voivat vaihdella haastattelusta toiseen. (Eskola & Suoranta 2001, 85 & 86.)

Haastatteluja luodessa sopivien kysymysten suunnittelu vei yllättävän paljon aikaa. Kävin läpi erilaisia tutkimuksia ja opinnäytetöitä haastattelurungon muotoilun avuksi. Luin myös paljon Icehearts-järjestön materiaaleja ja pyrin löytämään teemoja, jotka ikään kuin testaisivat järjestön lupauksia sekä vastaisivat osallisuuskysymykseen. Koska tiesin jo etukäteen, että kyseiset lapset eivät jaksaa pitkiä haastatteluajoja, jouduin karsimaan joitakin vähemmän tärkeäksi katsomiani teemoja haastattelujen laadun säilyttämiseksi. Haastatteluun valitsin lopulta kolme pääteemaa jotka sisälsivät kysymyksiä vaikutusmahdollisuuksista joukkueen toiminnassa, aikuisten ja lasten rooleista, sekä osallisuudesta vertaissuhteissa. Ennen varsinaisia haastatteluja testasin kysymykset vielä omaa, hieman tutkimusjoukkueen lapsia nuorempaa lastani haastattelemalla. Koehaastattelussa kysymykset olivat toimivia ja vastaukset laaja-alaisia, johtuen varmasti siitä, että kysymykset oli esitetty tutussa kotiympäristössä ja haastattelijana toimi turvallinen aikuinen. Uskoin rungon kysymysten kuitenkin toimivan myös joukkueympäristössä. Lapsia haastatellessani huomasin osan kysymyksistä olevan turhan paljon toistensa kaltaisia, ja jouduin tarkentamaan joitakin yksittäisiä kysymyksiä selvyuden luomiseksi. Pääasiassa kysymykset kuitenkin toimivat ja haastattelut sujuivat odotetusti.

7.4 Litterointi

Litterointi tarkoittaa esimerkiksi ääni- tai videonauhoitteen tallentamista tekstimuodossa, jotta kerättyä aineistoa olisi helpompi hallita ja vertailla. Litteroinnin tarkkuus tutkimuksissa on vaihtelevaa, riippuen usein tutkimuksen tarkoituksesta. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Olin nauhoittanut puolistrukturoidut haastattelut ääninauhurille, jotka litteroin sanatarkasti tekstimuotoon. Tauot puheessa jätin merkitsemättä, elleivät ne jollakin tapaa muuttaneet tekstin merkitystä. Olisi myös ollut mahdollista litteroida vain tutkimuksen kannalta tärkeät keskustelun osat, mutta keskustelun osien poisjättäminen litterointivaiheessa olisi lisännyt riskiä siihen, että jotain tutkimuksen kannalta oleellista olisi jäänyt pois ja tutkimusvastaukset vääristyneet. Haastattelut litteroituani tuhosin äänitteet nauhalta. Teksteihin jätin joitakin tutkimuksen kannalta tärkeitä tunnis-

tetietoja. Haastattelujen litterointeihin minulla meni reilu puoli tuntia per haastateltu lapsi ja yhteensä työtunteja kului työhön noin viisi. Kasvattajan haastattelu tapahtui sähköpostitse, jonka vuoksi litterointia ei tarvittu.

7.5 Aineiston analyysi

Päädyin valitsemaan materiaalini analysointimenetelmäksi aineiston teemoittelun, jossa tekstiä analysoidaan aineistolähtöisesti. Teemoittelun tarkoituksena on löytää haastattelu- ja sadutusaineistoista yhteisiä nimittäjiä, joita lähteä tarkastelemaan. Aineiston teemoittelu on luontevaa jatkumoa teemahaastatteluille, josta valtaosa materiaalista koostuu. Litteroinnin jälkeen tuloksia voi vertailla etsien erilaisia yhteisiä teemoja ja nimittäjiä teksteistä. Teemoittelun myötä voidaan nostaa myös erityisiä poikkeuksia analysoitavaksi. Teemoittelussa tyypillistä on tuoda esiin tutkimusaineistoa kuvaavia sitaatteja analyysin tueksi. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Omassa tutkimuksessani keräsin haastatteluvastauksia teemahaastattelurungon mukaisiin teemoihin analyysin avuksi. Halusin myös nostaa joitakin keskeisimpiä haastatteluvastauksia tuodakseni läpinäkyvyyttä analyysiin ja tukivat työssä esitettyä teoriapohjaa.

7.6 Tutkimusprosessi vaiheittain

Opinnäytetyöprojektin alussa olin kertonut yleisesti joukkueen kasvattajille ja lapsille opinnäytetyöni tarkoituksesta, aikatauluista ja siitä mitä tulen joukkueen kanssa tekemään aineistonkeruun aikana. Koska joukkueen lapsia on vaikea tavoittaa yhtäaikaisesti iltapäivän aikana, päädyin tiedottamaan tarkemmin aineistonkeruuseen liittyvistä yksityiskohdista jokaiselle lapselle erikseen lyhyesti haastatteluhetken alkaessa

Ennen varsinaisen aineistonkeruun aloitusta kävin Iceheartsin iltapäivätoiminnassa muutaman kerran tutustumassa järjestön toimintaan sekä joukkueen lapsiin. Kun olin tullut paremmin tutuksi lapsille eivätkä he enää kummastelleet paikallaoloani, sovimme sadutuksen aloituksesta. Aloitin sadutuksen tekemällä

klassista sadutusta, jossa lapsi sai kertoa haluamansa sadun tai tarinan, jonka kirjasin ylös samanaikaisesti. Lopuksi luin sadun lapselle ja hän sai halutessaan vielä muuttaa tarinaa. Tämänlaisia sadutuskertoja oli yhteensä kolme. Ensimmäisellä kerralla sadut olivat vielä melko vähäsanaisia, mutta seuraavalla kahdella kerralla useiden lasten innokkuus tarinankerrontaan kasvoi kun he saivat menetelmän ideasta kiinni. Osa lapsista myös halusi muokata tarinoitaan jälkimmäisillä kerroilla. Sadutustuokioiden päätteeksi lapset saivat halutessaan jakaa tarinansa muille joukkueen jäsenille, ja vain muutamaa yksittäistä tarinaa lukuunottamatta sadut luettiin yhteisesti. Itse sadutustilanne oli pyritty rauhoittamaan yksityiseksi niin, että lapsi voisi rauhassa keskittyä oman tarinansa kerrontaan. Tämä oli ajoittain haasteellista toteuttaa iltapäiväkerhon fyysisen rakenteen vuoksi. Useimpina kertoina saimme varattua erään hieman syrjäisemmän huoneen näitä tuokioita varten, mutta huoneesta oli mahdotonta rakentaa esteettisesti luovuutta herättelevää. Myös muiden poikien äänet ajoittain häiritivät sadutettavia, joista osalla oli suuria haasteita yleisesti keskittyä.

Kun kolmannella kerralla sadutin lapsia, huomasin heidän saaneen sadutuksen ideasta kiinni ja päätin neljännellä kerralla olevan teemasadutuksen vuoro. Eroa klassiseen sadutukseen, teemasadutukselle oli annettu ennaltamäärätty aihe, josta lapset saivat kertoa. Tarinan ohjeistuksena oli kertoa tarina, jonka nimi oli ”päiväni Iceheartsissa”. Haasteena oli, että yleensä käytössä ollut sadutushuoneemme oli kyseisellä kerralla varattu ulkopuolisen tahon käyttöön ja jouduimme tekemään sadutuksen toisessa tilassa. Sadutustilanne kuitenkin meni sujuvasti ja esiin tuli hyviä ajatuksia juuri iltapäivätoiminnan osalta. Myös teemasadutukset luettiin yhteisesti lasten toiveista. Joukkueen valmentaja kertoi, että lapset ovat sadutusten myötä alkaneet pohtia mikä iltapäivätoiminnassa on tärkeää.

Sadutuskertojen jälkeen haastattelin lapsia iltapäivätoiminnan osalta. Haastattelun kantavana teemana oli osallisuus. Haastattelun aluksi kerroin jokaiselle lapselle miksi haastattelu tehdään ja minkälaisia osa-alueita haastattelussa on. Kerroin myös, että nauhoitan haastattelun ja sen, että materiaali tulee vain minun kuultavaksi ja tuhotaan asianmukaisesti. Nauhuri olikin monen lapsen mie-

lestä kiinnostava, ja sitä tutkittiin yhdessä. Kerroin myös vielä, että haastattelu on vapaaehtoista, mutta toivottavaa. Kaikki lapset osallistuivat haastatteluun.

Haastattelurunko sisälsi paljon kysymyksiä vaikka olin tehnyt parhaani karsiakseni kaiken ylimääräisen pois, jotta nämä lapset jaksaisivat käydä haastattelun loppuun saakka. Haastattelutilanteessa moni lapsi kuitenkin yllätti keskittymislään ja vastauksien laajuudella. Vain yksi lapsi jätti haastattelun kesken ja yksi osoitti kyllästymisen merkkejä haastattelun aikana. Joukkueen valmentajalle annoin haastattelukysymykset sähköpostitse, jolloin vastausaika oli helpompi löytää. Sähköpostihaastattelun varjopuolena oli, ettei kysymyksiä pystynyt tarkentamaan tarvittaessa.

8 TULOKSET

8.1 Lasten kokemukset kuulluksi tulemisesta

Eniten hajontaa haastattelussa syntyi, kun kysyttiin kuinka lapset kokevat aikuisten ottavan heidän keskustelun aloitteet vastaan. Kysymys oli vaikea ja osalla lapsista oli hankaluuksia perustella kokemustaan, siksi myös vastauksen luotettavuus on epävarma. Kysymyksiin kuulluksi tulemisesta vastasi seitsemän lasta kahdeksasta, joista kolme oli sitä mieltä, että heidän aloitteitaan kuunnellaan ja että heidän kertomansa asiat otetaan vakavasti. Kaksi lasta kertoi kuulluksi tulemisen vaihtelevan ja kaksi sanoi, ettei heitä kuunnella. Toisaalta yksi haastatteluun osallistuneista lapsista kertoi, ”ettei sano niille mitään”. Keskustelun edetessä ilmeni, että hänellä on ajoittain ollut asioita joista haluaisi keskustella, mutta ei ole osannut ottaa niitä esille aikuisen kanssa. Yksi pojista, joka vastasi tulleen kuulluksi ajoittain, kertoi myös, että joskus joutuu odottamaan kauan, että saa oman asiansa sanottua, kun aikuinen esimerkiksi puhuu puheilmassa. Kasvattajan mukaan kaikkia lapsia huomioidaan ja lapsilla on aina lupa tulla juttelemaan aikuisen kanssa.

8.2 Lapsilähtöisyys ja aikuisjohtoisuus

Icehearts-poikien vastauksista käy ilmi, että toiminnan suunnittelussa lapsilla on vain vähän vaikutusmahdollisuuksia. Vaikka lapsilla oli paljon ideoita siitä mitä he haluaisivat tehdä, olivat nämä ideat sellaisia jota jo toteutettiin joukkueessa ja lasten oma mielikuvitus jäi vähäiseksi vastauksissa. On yleistä, että kasvattajien on vaikeaa ottaa lapset toiminnan mukaan suunnittelun ja toteutuksen osalta, jolloin lapsen mahdollisuudeksi vaikuttaa päätöksentekoon jää usein vain valinta siitä osallistuuko suunniteltuun toimintaan (Kataja & Lempäälä 2014, 58).

Toisaalta vain vallan siirtäminen lapsille olisi epäeettistä toimintaa kasvattajalta, sillä lapsi ei ole riittävän kehittynyt tekemään kehitykselleen edullisia valintoja

ilman aikuisen tukea. Liika valta ilman kypsyä voi johtaa myös kiusaamiseen vertaissuhteissa. Varhaiskasvatuksen dosentti Marjatta Kalliala kertoo, että usein lapsikeskeisyys myös ymmärretään harhaanjohtavasti lapsijohtoisuutena, mikä ei ole lapsen kannalta tavoiteltava tila, sillä lapsi ei ole henkisesti kypsä johtamaan toimintaa. (Kalliala 2008, 16–20.) Lapsilähtöisyyttä voisikin lähteä rakentamaan sanoittamalla lapsen tekemiä valintoja tuomaan esiin valintojen seurauksia avoimuuden luomiseksi.

Iltapäivätoiminnan osalta kaikilla lapsilla oli vapaus valita aktiviteetit johon he osallistuvat siitä tarjonnasta jota iltapäiväkerhon alueella on. Vain jalkapalloturnauksiin osallistuminen oli lasten mukaan pakollista. Lähiympäristössä liikkumiseen lapset tarvitsivat luvan, mutta kertoivat useimmiten kysyessään saavan luvan lähteä.

Kun tarkastellaan toiminnan suunnittelua ja päätöksentekoa, käy ilmi, ettei lapsia oteta mukaan toiminnan suunnitteluun, vaan aikuiset antavat valmiita toimintasuunnitelmia, joihin voi osallistua. Toisaalta aikuiset ovat toteuttaneet lasten pyyntöjä mennä esimerkiksi kirjastoon tai lähiympäristöön pelailemaan.

Iltapäiväkerhossa lapset saivat toimia melko vapaasti. Sääntöjä oli asetettu vain vähän ja säännöt olivat luotu yhdessäolon mahdollistamiseksi. Osa lapsista kertoi, että joukkueessa toisten kiusaaminen on kielletty, mutta esimerkiksi kielenkäyttöön ei puututa, ja jos on mukana herkkuja, ne täytyy jakaa. Myös pelivuo-roissa on ajat, jotta jokainen pääsee vuorollaan pelaamaan.

8.3 Herkkyys lapsen viesteille

Erityisen tuen lapsi kaipaa paljon aikaa, läsnäoloa ja läheistä päivittäistä ohjausta. Siinä auttaa myös lapsen tilanteen ymmärrys ja tiivis yhteistyö koulun ja vanhempien kanssa. Luottamuksen rakentaminen vie aikaa ja iltapäivähoidossa siihen on mahdollisuus. Yksilölliset tarpeet voidaan myös paremmin huomioida pienessä ryhmässä. (Kasvattaja 2015.)

Lapsen sitoutuneisuus ryhmään riippuu paljon aikuisen ja lapsen välisestä vuorovaikutuksesta. Lämminhenkisen ilmapiirin luominen, positiivinen tukeminen ja sensitiivisyys lasten reaktioihin ovat onnistuneen ryhmätoiminnan kulmakiviä. (Kalliala 2008, 67.) Lapsilla on hyvin erilaisia tapoja toimia ryhmässä ja viestiä. Aikuisen haasteena on oppia jokaisen lapsen tapa olla vuorovaikutuksessa ja tukemalla lapsen viestintää yksilökohtaisella tasolla.

Sensitiivisyyttä kasvattaja ilmaisee vastaamalla lapsen emotionaalisuuden, turvallisuuden sekä huomion tarpeisiin. Myös herkkyys lapsen kehityksellisiin tarpeisiin vaatii kasvattajalta sitoutuneisuutta lasten kanssa työskentelyyn. (Kalliala 2008, 68.)

Sensitiivisen kohtaamisen kulmakiviä ovat kunnioittava ja tasa-arvoinen kohtaaminen. Kun kevään mittaan kävin tekemässä sadutuksia joukkueessa, tarkastelin myös kasvattajan ja lasten päivittäistä tapaa kohdata toisensa. Merkittävää oli, kuinka tärkeäksi henkilöksi kasvattaja oli vuoden aikana lapsille tullut. Koulusta tultuaan osa lapsista juoksi suoraan kasvattajan syliin vaihtamaan kuulumisia ja pidättäytyvämmätkin lapset tulivat ensimmäisenä kertomaan kasvattajalle koulupäivästään ennen muihin toimiin ryhtymistään.

Kasvattaja otti jokaisen lapsen vastaan avoimesti. Hän yleensä keskeytti muut tehtävänsä täksi ajaksi ja kuunteli mitä lapsella oli kerrottavana. Kasvattajalle oli myös muodostunut erilainen rooli suhteessa opettajiin ja vanhempiin. Joukkueessa ei lähdetty torumaan tai rankaisemaan jos lapsi oli käyttäytynyt huonosti. Kasvattajien näkökulma siitä, että joukkueessa ollaan harjoittelemassa sosiaalisia taitoja, näkyi hyvin kasvatuskäytännöissä.

Kasvattaja kertoo, että joukkueessa pyritään jokaisen lapsen yksilölliseen kohtamiseen. Joukkueessa olevilla pojilla on taustalla ongelmia jollakin kognitiivisella osa-alueella sekä kielellisiä vaikeuksia eri kulttuuritaustan vuoksi ja he tarvitsevatkin paljon harjoitusta kielellisessä itseilmaisussa. Yksilölliseen kohtamiseen liittäisin lapsen kehityksellisten tarpeiden tunnistamisen ja tukemisen. Kasvattaja kertookin, että jokaisen lapsen parhaan tuen tavoittamiseksi joukkue

tekee tiivistä yhteistyötä kodin ja koulun kanssa selvittääkseen lapsen kokonaisvaltaisen tuen tarpeen, jonka mukaan pyritään toimimaan.

8.4 Osallisuus sosiaalisissa suhteissa

Jokainen ihminen haluaa tulla huomatuksi ja kaipaa ystäviä. Icehearts tarjoaa loistavan mahdollisuuden rakentaa sosiaalisia taitoja ja harjoitella niitä turvallisessa ympäristössä. (Kasvattaja 2015)

Pääosin haastatteluissa käy ilmi, että lapset saavat joukkueessa valita leikkikaverinsa ja leikkikaveri on helppo löytää. Vain kaksi lasta kertoi kohdanneensa ongelmia leikki- tai pelikaverin löytämisessä joukkueessa. Toisella näistä lapsista oli tunne, että myös koulussa kaverin löytäminen oli ajoittain hankalaa. Suurin osa nimesi tietyn joukkueetoverin kenen kanssa mieluiten vietti aikaansa. Osa vietti aikaansa tasapuolisesti kaikkien kanssa. Joukkueessa oli lasten mukaan myös mahdollista leikkiä halutessaan yksin.

Kasvattaja kertoo lasten sosiaalisissa suhteissa tapahtuneen suuria muutoksia jo ensimmäisen Icehearts-vuoden aikana. Lapset ovat oppineet sietämään pettymyksiä ja kritiikkiä. Myös fyysinen reagointi on toistuvien harjoitusten myötä saatu karsittua lähes täysin pois. Ystävyys-suhteiden muodostamiseen on tuettu, ja joukkueen jäsenet ovat muodostuneet tärkeiksi toisilleen.

Ystävyys tiiviissä ryhmässä on mahdollisuus muodostaa nopeasti kun ohjaukseen panostetaan ja esimerkin avulla asioista jaksaa kertoa (Kasvattaja 2015)

Sekä haastatteluvastauksissa että sadutuksesta syntyneessä materiaalissa ilmeni myös, että joukkueen iltapäiväkerhoon on mielekästä tulla. Jokainen lapsi kertoi, että kerhoon on kiva tulla aina, myös huonona päivänä. Kasvattaja kertookin pyrkivänsä ensisijassa siihen, että lapset haluavat olla joukkueessa ja kaikki muu on toissijaista, mikä auttaa ryhmän lapsia sitoutumaan joukkueeseen ja ryhmän työskentelyyn jatkossa.

8.5 Osallisuuden tukeminen

Haastatteluista ei ilmene, että joukkueessa panostettaisiin demokratiaan päätöksenteossa tai toiminnan suunnittelussa. Lapset kertovat suurimman osan toiminnasta tulevan tarjottuna. Toisaalta kasvattaja kertoo, että lapsia pyritään saamaan mukaan erilaisten kilpailujen ja ajatusleikkien kautta.

Kilpailut ja erilaiset vapaa-muotoiset ajatusleikit sopivat ja heiltä saa helposti mielipiteitä. Toki ne ovat vielä monesti epärealistisia ja aikuisten pitää sopeuttaa ne meidän resursseihin. (Kasvattaja 2015.)

Joka päivä ollaan yhdessä ja tarkalla korvalla kuunnellaan. Taktiikkana on myös jutella, höpöttää kaikesta ja rohkaista jokaista ilmaisemaan tuntojaan aidosti ja spontaanisesti. (Kasvattaja 2015.)

Lasten ehdoilla mennään ja paljon kysellään heiltä ja kokemuksen kautta oppii mistä tykkäävät ja kuinka paljon jaksavat (Kasvattaja 2015).

Haastatteluissa kaksi lasta kertoi olleensa mielestään osallisena toiminnan suunnittelussa. Lähes jokainen muisti tilanteen, jossa oli ehdottanut tekemistä iltapäiväkerhon kanssa. Näitä toiveita on ainakin osin toteutettu joko osan tai koko ryhmän kanssa. Jokaisessa tapauksessa lapset kertoivat ehdottaneensa tekemistä, jonka aikuiset olivat toteuttaneet mahdollisuuksien mukaan. Ehdotettuja ja toteutuneita asioita oli käynti kirjastoon, Minecraft-kerhoon ja Huimalaan, sekä jalkapallokerhoon.

Vastauksista ilmenee, että lasten toiveita ja ajatuksia kuunnellaan ja pyritään huomioimaan mahdollisuuksien mukaan, mutta toteutuksen hoitavat aikuiset, joilla on myös valta päättää toteutetaanko lasten toiveita. Huomiota herättävää on, että kaikista lasten vastauksista tulee esiin samanlainen toive-toteutuskaava, mikä vaikuttaa siltä että demokratiakasvatus ja lasten osallisuus jäävät melko laihoiksi tilanteessa, jossa lapsilla olisi mahdollisuus oppia paremmin syy-seuraussuhteita ja lisätä me-henkeä yhdessä suunnittelemalla ja toteuttamalla. Luomalla itse merkityksiä vuorovaikutustilanteissa omien lähtökohtiensa

kautta, lapsi muokkaa oppimistaan ja samalla hänen osallisuus kasvaa ja muotoutuu (Leinonen, Venninen & Ojala 2011, 84).

8.6 Oppiminen

Läksyjen tekeminen Icehartsissa ei ole pakollista, vaikka niiden tekemiseen kannustetaan lempeästi. Kuitenkin kaksi lasta ilmoittaa läksyjenteon olevan yksi niistä syistä, miksi iltapäivätoimintaan on mielekästä tulla.

- ” – Mitä sä haluat tai tehdä täällä iltapäiväkerhossa?
- Pelaa joskus Xboxia
- No saatko sä tehdä niin?
- Saan. Ja tehä läksyt ku mä aina teen läksyt.
- Joo, onks se semmonen asia mitä sä ite aina haluat tehdä?
- Haluun”. (Lapsi 2015.)

- ” – Tuuksä mielelläs tänne iltapäiväkerhoon?
- Tuun
- Minkä takia sä erityisesti tuut tänne mielelläs?
- Ku mä en saa tehä läksyjä kotona”. (Lapsi 2015.)

Koska lapsen käsitys itsestään oppijana muotoutuu voimakkaasti viiden – kahdeksan vuoden iässä, on erityisen tärkeää, että oppiminen on mielekästä ja lapsi saa riittävästi tukea ja onnistumisen tunteita jo heti opintojen alkaessa. Koulun alkaessa tärkeintä ei ole niinkään onnistuneet suoritukset, vaan lapsen sisäisen opiskelumotivaation löytäminen. (Lyytinen, Korkeakangas & Lyytinen 2000, 171.)

Lapset, joilla esiintyy vaikeuksia lukemisen ja laskemisessa opintojen alussa, tarvitsevat riittävästi tukea opinnoissaan, jotta ilo oppimiseen säilyisi ja lapsen riski syrjäytyä koulumaailmasta pysyisi pienenä. Kouluympäristössä tarkkaavaisuusongelman ja heikon itsesäätelytaidon omaava lapsi joutuu kohtaamaan jatkuvasti vaikeuksia koulutehtävien kanssa ja toimimiseen isossa ryhmässä. Luokassa käytöshäiriöitä aiheuttava lapsi voi myös joutua negatiivisen vuorovaikutuksen kierteeseen auktoriteettien kanssa. (Lyytinen, Korkeakangas & Lyytinen 2000, 170,174.) Nostamistani esimerkeistä tulee selkeästi ilmi näiden las-

ten ylpeys omaa oppimista kohtaan ja myönteinen asenne lapsen kiinnostukseen oppia.

Pojat tulevat Iceheartsiin koulun jälkeen iltapäiväkerhoon. Tarkoituksena on saada läksyt tehtyä toiminnan aikana, mutta tärkeämpää on, että joukkueessa on mukavaa ja sinne tekee mieli palata. (Omaa joukkuettaan kokoava kasvattaja 2015.)

Molemmat kasvattajat tähdentävät, että positiivisella kannustamisella iltapäivätoiminnassa ilman pakkoa läksyjen tekoon, lapset saadaan pidemmällä tähtäimellä asennoitumaan myönteisemmin opiskeluun ja omien asioiden hoitoon, vaikka koulusta tulisi negatiivista palautetta.

9 POHDINTA

9.1 Osallisuuden toteutuminen

Varhaiskasvatuksen piirissä toimintaa pidetään usein lapsilähtöisenä ja osallistavana huolimattomasti, pohtimatta näiden sanojen tarkempia merkityksiä ja sitä, kuinka todellisuudessa toimitaan (Kalliala 2008, 19.) Ilmiö on melko yleinen, sillä lasten osallisuuteen on alettu kiinnittää huomiota enemmän vasta kaksituhattaluvulla, ja osallisuuden käytänteet eivät ole vielä muotoutuneet traditioksi (Karlsson2014, 216.)

Verrattaessa lasten osallisuuden kokemuksia sekä kasvattajan kertomaa Shierin malliin osallisuuden tasoista, sekä lasten että kasvattajan kertoman perusteella osallisuuden toteutuminen täyttää YK:n lasten oikeuksien sopimuksen, joka Shierin tasomallissa kuvaa kolmatta osallisuuden porrasta. (Shier 2001, 113.) Kokonaisuudessaan lapsilla oli tiettyjen raamien sisällä runsaasti liikkumatilaa ja pääosin tunne vahvasta osallisuudesta. Kasvattajat suunnittelivat suurilta osin toiminnan, mutta myös lasten toiveita kuunneltiin ja toteutettiin mahdollisuuksien mukaan. Kasvattaja kuitenkin kertoi, että joskus lasten toiveet olivat usein surrealistisia ja siksi mahdoton toteuttaa. En kuitenkaan havainnut, että joukkueessa kasvattaja olisi pyrkinyt toteuttamaan osallisuuskasvatusta sitouttamalla lapsia toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen.

Kasvattaja voisikin tässä kohtaa käyttää kasvatopedagogisia työkaluja opettaakseen lapsille omien ajatusten arvoa ja päätöksenteon merkitystä, sekä niiden seurauksia. Lasten ei välttämättä tarvitse osata kertoa, mitä he haluaisivat tehdä tai mihin mennä, vaan kasvattajan tulisi osata poimia lasten mielenkiinnon kohteita puheista ja leikeistä. Jos esimerkiksi lapsi leikkii usein hämähäkeillä, niin joukkue voisi esimerkiksi katsoa luontodokumentin aiheesta. Tai jos joukkueessa olisi ilmennyt koripallointoa, voitaisiin pitää leikkimielinen koripalloturnaus. Tärkeää näissä lapsilähtöisissä aktiviteeteissa olisi kertoa lapsille mistä idea aiheeseen tuli, mitä sen toteuttamiseen tarvitsi (toteuttamisen suunnitteluun voisi ottaa lapset mukaan) ja myös sen, että valitsemalla tämän tietyn asi-

an, jotain muuta jää tekemättä. Näin lapset saavat kokemusta vaikuttamisesta ja demokratiasta mikrotasolla.

Sitouttamalla lapset mukaan päätöksentekoon he oppisivat syy-seuraussuhteita sekä pitkäjänteistä työskentelyä ja muiden mielipiteiden huomioonottoa. Osallisuuden lisääminen esimerkiksi Shierin tasomallia hyödyntäen tukisi näiden lasten taitoa pysyä kiinni yhteiskunnan asettamissa vaatimuksissa. Shierin tasomalli ei varsinaisesti tarjoa mitään tiettyjä työkaluja osallisuuden lisäämiseen, vaan toimii tukena havainnoimaan aikuisen mahdollistamaa vuorovaikutusta ja on käyttökelpoinen väline työskentelyn tarkasteluun sellaisenaan.

Koska osallisuus ei tarkoita ainoastaan valtaa päätöksenteossa, vaan se ylittää erityisesti myös sosiaalisiin suhteisiin ja subjektiiviseen kokemukseen omasta osallistumisesta ja tärkeydestä, joukkueessa tulisi kiinnittää huomiota aiempaa enemmän tasapuolisen itseilmaisun tukemiseen. Tällä hetkellä kokemus osallisuudesta vaihteli melko paljon eri lasten kohdalla, ja kielellisten kykyjen vaihtelun vuoksi on vaara, että lapset joutuvat eriarvoiseen asemaan joukkueessa tulevaisuudessa.

Vaikka joukkueen lapsilla on huomattavasti paremmat mahdollisuudet saada oppimiselle ja osallistumiselle riittävä tuki pienessä joukkueessa, kuin suuressa koulu- tai iltapäiväryhmässä, riski huono-osaisuuden kasautumiselle on silti olemassa. Esimerkiksi poimisin lapsen, joka kertoi, ettei hän tuntenut saavansa kerrotuksi ajatuksiaan aikuiselle. Olkoonkin, että todellisuus ja kokemus eivät ole toistensa vastinpari, ja näkemyserot kuuntelijalla ja kuulluksitulijalla osallisuudesta eroavat suuresti, on kokemus otettava vakavasti. Lapsi kertoo, ettei pysty tai osaa kertoa huoliaan aikuiselle. Hänellä on myös vaikeuksia suomen kielen ymmärryksen ja käytön kanssa. Lisäksi lapsi on suuresta perheestä, jossa voi joutua kilpailemaan vanhemman läsnäolosta, joten mahdollisuus osattomuuden tunteeseen on hyvinkin potentiaalinen kyseisen lapsen kohdalla. Osattomuuden tunne yhdessä muiden riskitekijöiden, kuten kielellisen ilmaisun vaikeuden kanssa voi johtaa syrjäytymiseen vertaissuhteista ja pahimmassa tapauksessa edesauttaa aggressiivista käytöstä ja siksi on tärkeää, että lapsi sitoutetaan vertaisryhmäänsä.

Kasvattaja kertoo, että joukkueessa panostetaan lasten osallisuuteen pitämällä yllä avointa vuorovaikutusta ”höpöttelemällä” arkipäiväisistä asioista ja pyrkimällä olemaan lähellä kun lapsi haluaa sanoa jotain. Lapsia myös tuetaan harjoitteluun ryhmässä toimintaa ja kiistojen selvittelyä yhdessä aikuisen kanssa, joten ryhmän periaatteet ovat hyvällä pohjalla. Lasten vuorovaikutukseen tarvittaisiin kuitenkin paljon lisää tukea nykyiseen verrattuna, vaikka joukkuepelaaminen luo yhden toimintaympäristön yhdessäolon harjoitteluun ja lisäämän menkeä.

Mahdollinen työskentelyväline tunneilmaisun ja vuorovaikutustaitojen tukemiseen iltapäiväympäristössä voisi olla käyttämäni sadutusmenetelmä. Kuten aiemmin työssäni mainitsin, lasten mielipiteitä esiintuomiseksi suora kysyminen ei aina ole tuotteliasta, sillä lapset pyrkivät vastaamaan niin, että vastus miellyttää aikuista. Näin lapsi ei välttämättä pohdi kysymystä omien tarpeiden kannalta. Saduttaminen siirtäisi valtaa vuorovaikutustilanteessa aikuiselta lapselle, jolloin lapsi saisi tilaa omalle ajattelulle. Näin syntyisi keskusteluja, joissa on tilaa yhteiselle pohdinnalle perinteisen kysymys-vastaus asettelujen sijaan.

Sadutusta voi toteuttaa ohjeilla, jotka löytyvät sadutusmenetelmän teoriakappa-leesta. Optimaalisessa tilanteessa lapset saavat itse sanella koska haluavat kertoa satunsa aikuiselle. Sadun kertomiseen ei tarvitse erillistä tilaa, vaan lapset ja kasvattaja voivat sopia, että sadutus tapahtuu esimerkiksi nimetyllä sadutustuolilla huoneessa. Sadutus on mahdollista toteuttaa myös ryhmäsadutuksena, jolloin painopiste siirtyisi yhteishengen ja vuorovaikutustaitojen kasvattamiseen. Ryhmäsadutusta käytettäessä on myös helppo tarkastella vertaisvuorovaikutuksen laatua ryhmässä. Yksilö- ja ryhmäsadutusmenetelmät eroavat kuitenkin toisistaan sen verran, että osallisuuden lisäämistä ajatellen ei ole suositeltavaa siirtyä ainoastaan ryhmäsadutukseen. Yksilösadutuksen lisänä ryhmäsadutus voisi kuitenkin olla vertaissuhteita tiivistävä menetelmä. (Karlsson 2014, 34.)

9.2 Koulutuksen merkitys

Icehearts-joukkueissa tehdään vaativaa ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä lasten parissa, joilla on erimuotoisia ja asteisia haasteita kasvussaan sekä kasvuympäristössään. Joukkueeseen valittujen lasten sosiaalinen pääoma on usein vähäisempi kuin verrokkilapsilla, jolloin valmentajan rooli kasvatustyössä voi olla korostunut. Osallisuuden toteutumisen esteenä kasvatusympäristössä ovat usein ammattitaitoon liittyvät esteet, kuten osallistavien toimintatapojen puute, havainnointitaitojen puute ja tietämättömyys lapsen kehityksestä (Leinonen, Venninen & Ojala 2011, 91).

Joukkueessa kasvattaja toimii melko itsenäisesti työssään. Lapsia on monta ja vastuu on suuri. Usein kasvattajat toimivat yksin, mutta myös yhteistyötä tehdään. Esimerkiksi tutkimusjoukkueessa toinen, omaa joukkuetta kokoava kasvattaja oli tukemassa jo aloittanutta joukkuetta ja kummankin joukkueen on tarkoitus toimia yhteistyössä.

Iceheartsissa arvostetaan sosiaali- tai kasvatustieteiden koulutusta, mutta sitä ei vaadita, tärkeämpää on että työhön löytyy oikeanlaisia persoonia. Vaativaan kasvatustyöhön tarvitaan tietynlaista asennetta ja tahtotilaa, mutta pedagogisen osaamisen puuttuessa ammatillinen työ jää helposti vaillinaiseksi, kuten tässä tapauksessa osallisuuden ja osallistamisen keinojen osittainen kohtamattomuus.

Oikea ratkaisu tuskin olisi rajoittaa kouluttamattomien kasvatushenkilöiden valintaa, mutta jatkuvaan työnohjaukseen ja kouluttautumiseen tulisi kohdentaa riittävästi resursseja. Räättälöity, ammattia tukeva koulutus lisää kasvattajien ammatillista tietoisuutta. Iceheartsissa työskennellään jatkuvasti vaativaa kasvatusosaamista edellyttävässä työssä ja siksi teoretietoa kasvatustieteistä tai lastensuojelutyöstä ei pidä väheksyä. Tällä hetkellä Iceheartsissa tarjotaan jonkin verran kasvattajan tarpeista lähtevää koulutusta. Koulutukset ovat usein lyhyitä ja tiettyyn aiheeseen pureutuvia, riippuen kasvattajan opintotilasta. Myös mentorointia tarjotaan.

Järjestön kasvatustyössä tärkeää olisi ottaa huomioon riittävä lapsitietämyksen taso, lastensuojelullisen näkökulman rinnalle koulutukseen. Toisen pian valmistuvan, järjestön ammattihenkilöstöön keskittyvän opinnäytetyön mukaan koulutukset ovat keskittyneet työssä jo havaittuihin ongelmiin, lastensuojeluun ja työssäjaksamiseen. Lapsitietämyksellä, hyvällä käsityksellä lapsen kehityksestä ja oppimisesta voidaan tukea kasvua ja asettaa sopivia tavoitteita tarvittavien taitojen oppimiseksi esimerkiksi vuorovaikutussuhteissa sekä auttaa havainnointiin ja kohtaamiseen yksilötasolla. (Rönkkä, Malinen & Lämsä 2009, 93–100.)

9.3 Opinnäytetyöprosessi ja ammatillinen kasvu

Kun hain opiskelemaan sosiaalialalle, suuntautumiseni lapsi- ja perhetyöhön oli mielessäni jo selvää. Tavoitteenani oli työllistyä valmistuttuani päihdekuntoutukseen tai lastensuojelutyöhön. Opiskelemaan päästyäni kuitenkin kiinnostuin myös lastentarhanopettajan virkakelpoisuuden suorittamisen mahdollisuudesta. Tämä tavoite onkin pitkälti ohjannut valintojani harjoittelupaikkojen ja opintojen sisällön suhteen.

Opinnäytetyön valinta tuntui alkuun haastavalta. En tahtonut tehdä perinteiseen päiväkotiympäristöön kohdistuvaa opinnäytetyötä, sillä olin kiinnostunut enemmän lapsista, jotka ovat sosiaalipalvelujen piirissä ja keiden turvalliseen kasvuun kohdistui erityistä huolta. Kolmannen opiskeluvuoteni alussa tutustuin opinnäytetyötorilla Icehearts-järjestöön, joka silloin oli minulle uusi toimija, mutta kuulosti sopivalta työelämän yhteistyökumppanilta. Päätin ilmoittautua tekemään opinnäytetyöni heille. Ensimmäiseksi järjestimme palaverin, johon osallistuivat Iceheartsin toiminnanjohtaja Teemu Vartiamäki, opinnäytetyöohjaajani sekä joitakin muita järjestöstä kiinnostuneita opinnäytetyön aihetta pohtivia opiskelijoita. Palaverin tarkoituksena oli keskustella mahdollisista ideoista tai toiveista opinnäytetyön aiheeseen, sekä kuulla lisää järjestöstä. Kerroin ajatuksestani tehdä lapsinäkökulmainen opinnäytetyö, joka liittyisi syrjäytymisen ehkäisyyn vertaisryhmästä. Aihe kiinnosti kovasti myös Vartiamäkeä. Vartiamäki toimi apuna sopivan joukkueen valinnassa ja käytännön järjestelyissä, jotta

opinnäytetyöprosessi saataisiin käyntiin. Itse työn toteutin melko itsenäisesti, mikä ajoittain aiheutti epävarmuutta työn rajauksen ja etenemisen kannalta, etenkin kun työn aihe oli aluksi hyvin rajaamaton.

Joukkue, joka minulle oli alun perin osoitettu, ei ollut vielä toiminnassa projektin alkaessa, ja tästä syystä sain uuden alkuopetuksessa käyvien lasten joukkueen tutkimukseeni juuri kun minun oli määrä aloittaa opinnäytetyöprosessi. Varsinaisen työskentelyn aloitin alkukevällä 2014 tutustumalla joukkueen lapsiin ja kasvattajaan, sekä seuraamalla joukkueen arkea käytännössä saadakseni kuvan toteutettavasta työstä järjestössä. Sadutustuokiot aloitin heti kun lapset alkoivat olla tuttuja.

Aloittaessani varsinaisen työskentelyn, opinnäytetyöni aihe oli jokseenkin sekava, sillä olin pyrkinyt toteuttamaan mahdollisimman monen ihmisen toiveen työssäni ja punaista lankaa aiheeseen oli vaikeaa löytää. Työni sai lopullisen suunnan, kun turhautuessani työn sekavuuteen harkitsin muuttavani suunnitelmaa ja tehdä produktion sadutuksesta. Saduttaessani lapsia olin huomannut, että tällaiselle itseilmaisun tuelle olisi todella tarve. Vaikka lopulta en vaihtanut aihetta, löysin sadutuksen kautta sen teeman, jota olin alun perin lähtenyt tavoittelemaan, osallisuuden ja sen merkityksen turvallisessa kasvussa ja syrjäytymisen ehkäisyssä.

Aiheesta kertovaan kirjallisuuteen olin tutustunut monipuolisesti ennen tutkimuksen toteuttamista, mutta työn edetessä tutkimustieto tarkentui palvelemaan juuri osallisuusnäkökulmaa. Opin valtavasti valituista aihepiireistä ja tutkimustyön toteutuksesta, sekä siitä miten subjektiivinen todellisuus rakentuu sosiaalisissa suhteissa. Tukea oppimisprosessiin sain työelämätaholta ja opettajilta. Eriyisen suurena apuna opinnäytetyön suunnan valinnassa auttoivat lehtori Marjaana Mattilan rakentava kritiikki opinnäytetyön suunnitelmavaiheessa. Myös opinnäytetyöseminaarit olivat merkittäviä paikkoja työn etenemisen kannalta. Opiskelijat kiinnittivät huomiota työssä melko erilaisiin seikkoihin kuin opettajat, mikä toi arvokasta lisätietoa työn yksityiskohdista. Toisten työn oponoinnit myös opetti opinnäytetöiden kriittiseen tarkasteluun sekä havainnoi-

maan erilaisia työskentelytekniikoita. Lisäksi seminaareissa saatu vertaistuki antoi motivaatiota oman työn loppuunsaattamiseen.

Opinnäytetyöprojekti ideapaperista valmiiseen opinnäytetyöhön vei minulta aikaa lähes vuoden. Vaikka matkan varrella on ollut hetkiä, jolloin perhe- ja työelämän, sekä opintojen yhteensovittaminen on ollut raskasta, koin opinnäytetyöprosessin mielekkääksi kokemukseksi. Pääsin toteuttamaan tutkimusta ympäristössä, jossa varhaiskasvatuspedagogiikka kohtaa ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön ainutlaatuisella tavalla ja toivonkin, että huomioistani on hyötyä työn kehittämiseen jatkossa lapsia vielä tukevampaan suuntaan. Ainakin sadutusta oli kiinnostuttu jatkamaan tutkimusjoukkueessa ja hieman ylimääräisenä projektina kokosin lasten kertomat sadut pieneksi kirjaseksi, johon liitin mukaan ohjeet sadutuksen jatkamiseen.

Opinnäytetyöprojektia tehdessä opin paljon prosessikirjoittamisesta ja myös siihen liittyvistä ajatuksista ja tunteista. Ammattikoulusta valmistuneena olin jännittynyt aloittaessani ensimmäisiä oppimistehtäviäni ammattikorkeakoulussa ja lähdeaineistojen oikeaoppinen merkitseminen sekä monisivuisten esseiden kirjoittaminen oli uutta. Opin kuitenkin nopeasti kirjoittamaan laadukasta materiaalia Silti opinnäytetyön kokoinen projekti kuulosti haastavalta toteuttaa. Tieteellisen projektin kirjoittaminen osoittautuikin pitkäjänteisyyttä vaativaksi projektiksi ja sisälsi monia osia, esimerkiksi haastattelujen laadinnan taustateorioihin perehtymisen ja sopivien metodien valinnan. Hankalinta työssä oli tutkimustulosten analyysin kirjoittaminen selkeästi, sekä tulosten peilaaminen lähteisiin asianmukaisesti. Materiaalista ilmeni paljon mielenkiintoisia asioita, mutta oikeiden asioiden poiminta työhön ja niiden riittävän monipuolinen tarkastelu lähdemateriaalia tukena käyttäen oli uutta, mutta toisaalta juuri analysoinnin harjoittelun vuoksi osaan olla kriittisempi muita tutkimuksia kohtaan, ja ymmärrän laadullisten tutkimusten heikkouksia paremmin, kuten tutkimustulosten subjektiivisuuden.

Eniten työn tekeminen palveli oppimistani osallisuudesta, osallistamisesta ja syrjäytymisestä. Prosessi haastoi minua tarkastelemaan osallisuutta aivan uusista kuvakulmista ja toi esiin erilaiset näkemykset osallisuuden toteutumisesta

lasten ja aikuisten osalta. Uskon opinnäytetyön antaneen minulle monia työkaluja ja näkemyksiä ammattiini sosionomina työharjoittelujen lisäksi. Erityisesti lasten haastattelutilanteet toivat esiin asetelmia, joita en ennen työn aloittamista osannut ajatella. Myös yhteistyö työelämätahon kanssa opetti uusia rooleja. Aiemmin olin toiminut lähinnä oppijan roolissa, kun taas opinnäytetyötä tehdessäni tarkoitus oli tuottaa hyödynnettävää tietoa yhteistyökumppanina. Tämä aiheutti ajoittain epävarmuuden tunteita, mutta loi myös valmiuksia luottaa omaan osaamiseen.

9.4 Jatkotutkimusideat

Vaikka Icehearts-toiminnassa lapsi ja nuori on toiminnan keskiössä, on heidän ajatuksille herätty vasta viime aikoina. Olisi kiinnostavaa selvittää, miten lasten ja nuorten osallistaminen joukkue toimintaan aiempaa enemmän vaikuttaa jäsenten hyvinvointiin tai käyttäytymisongelmien esiintyvyyteen pitkällä tähtäimellä. Pitkittäistutkimukset, tai laadulliset seurantatutkimukset kuitenkin vaatisivat runsaasti resursseja ja lisäksi subjektiivisen kokemuksen vertailu esimerkiksi verrokiryhmään olisi haastavaa ja epäluotettavaa. Lisäksi tutkijan vaihtuessa myös analyysi muuttuisi tutkijan oman kokemusmaailman mukaisesti. Jonkinlaista kuvaa se voisi kuitenkin tuoda aiheen tärkeydestä, sekä muuttaa ajattelua lapsilähtöisempään suuntaan. Kiinnostavaa tehdä myös vertailututkimuksia muihin joukkueisiin ja selvittää onko tässä joukkueessa tehdyt havainnot yleistettävissä myös muihin joukkueisiin.

Yksi tärkeä aihe, joka mielestäni kaipaisi enemmän huomiota järjestössä, on kiusaaminen. Joukkueessa lapset viettävät paljon aikaa yhdessä ja tutkimustyötä tehdessäni huomasin, että konflikteja syntyy lapsien välille. Haasteena on, ettei kiusaamista aina osata erottaa ilmiönä muusta vuorovaikutustaitojen harjoittelusta. Varhaiskasvatikäisten lasten vuorovaikutustaidot ovat vielä kehitymässä, eikä kiusaajan ja kiusatun roolit ole samalla lailla pysyviä kuin myöhemmällä iällä. Tilanteiden kuitenkin ollessa jatkuvia, toiminta aiheuttaa psyykkistä oireilua koko ryhmälle ja syrjäytymistä vertaisryhmästä. (Mannerheimin lastensuojeluliitto i.a.) Opinnäytetyö voisi tarjota työkaluja kiusaamisen tunnis-

tamiseen ja ennaltaehkäisyyn sekä ryhmäkoheesion parantamiseen esimerkiksi koulutusoppaan muodossa. Tämänlaiselle oppaalle olisi varmasti käyttöä sekä sopivan koulutustaustan, että kouluttamattomien kasvattajien työn tueksi.

Oman opinnäytetyöni pohjalta voisi lähteä toteuttamaan koulutusmateriaalia osallistamisen tueksi järjestön käyttöön. Tutkimuksesta saatu informaatio osallisuuden kokemuksista eri näkökulmista tarkasteltuna, sekä katsaus joihinkin osallisuutta tukeviin keinoihin voivat olla merkittävä apu lasten sitouttamisessa ryhmään, syy-seuraussuhteiden opetteluun ja vertaisryhmässä toimimiseen. Kasvattajan työ on usein yksinäistä ja painettu materiaali toisi turvaa tilanteissa, joissa kasvattaja on epävarma toimintamalliensa toimivuudesta. Toivon että opinnäytetyöni herättäisi kasvattajat pohtimaan osallisuuskasvatusta aiempaa enemmän, ja että siitä olisi mahdollisimman paljon hyötyä kasvatustyön kehittämisessä järjestössä.

LÄHTEET

- Aineistonhallinnan käsikirja. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto 2015. Tutkittavien informointi. Viitattu 5.5.2015. <http://www.fsd.uta.fi/aineistonhallinta/fi/tutkittavien-informointi.html>
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2001. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Helsinki:Gummerus
- Hart, Roger 1992. Childrens participation. From tokenism to citizenship. Viitattu 19.1.2015. https://www.google.fi/search?q=from+tokenism+to+citizenship&ie=utf-8&oe=utf-8&gws_rd=cr&ei=F8H2VervMcb8swHVo6PoDQ
- Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri i.a. Neurokognitiiviset ongelmat. Viitattu 7.6.2015. http://www.hus.fi/sairaanhoito/lasten-sairaanhoito/lastenneurologia/Neurokognitiiviset_hairiot/Sivut/default.aspx
http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html
- Icehearts 2013a. Toimintamme. Viitattu 5.1.2014. <http://www.icehearts.fi/toimintamme.html>
- Icehearts 2013a. Viitattu 5.1.2014. <Http://www.icehearts.fi/toimintamme.html>
- Icehearts 2013b. IceHearts pähkinänkuoressa. Viitattu 23.1.2015. <http://www.icehearts.fi/icehearts.html>
- Kalliala, Marjatta 2008. Kato mua. Helsinki: Gaudeamus.
- Karlsson, Lisa & Karinmäki, Reeli 2012. Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Kataja, Elina 2014. Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Johanna Heikka, Elina Fonsen, Janniina Elo & Jonna Leinonen (toim.) Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa Tampere: Kopio- Niini Oy, 56–79.
- Keltikangas-Järvinen 1986. Aggressiivinen lapsi. Kolmas painos. Helsinki: Otava.
- Kivivuori, Janne 2009. Nuorten syrjäytyminen ja rikollisuus. Suomessa tehdyn tutkimuksen ja sen katvealueiden kartoitusta. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Lapsiasiavaltuutettu. Lapsen oikeudet. Viitattu 22.01.2014. http://www.lapsiasia.fi/lapsen_oikeudet
- Lastensuojelulaki13.4.2007/417. Viitattu 21.1.2015 <http://www.edilex.fi.anna.diak.fi:2048/lainsaadanto/20070417>

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Viitattu 21.1.2015

<http://www.edilex.fi/anna.diak.fi:2048/lainsaadanto/20070417>

- Leinonen, Jonna 2014. Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Johanna Heikka, Elina Fonsen, Janniina Elo & Jonna Leinonen (toim.) osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa Tampere: Kopio- Niini Oy, 16–40.
- Leinonen, Jonna; Venninen, Tuulikki & Ojala, Mikko 2011. Osallisuuden kulttuurin kehittäminen – Päiväkotihenkilöstön näkemyksiä osallisuuden kehittämisestä. Teoksessa Anna-Riitta Mäkitalo, Saira Nevanen, Mikko Ojala, Sylvia Tast, Tuulikki Venninen & Birgitta Vilpas (toim). Löytöretkellä osallisuuteen. Soccan ja Heikki Waris- instituutin julkaisusarja nro 25. Helsinki: Yliopistopaino, 83–139.
- Linnakangas, Ritva & Suikkanen, Asko 2004. Varhainen puuttuminen. Mahdollisuus nuorten syrjäytymisen ehkäisemisessä. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2004:7. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Luotoniemi, Arja 1999. Lasten tarkkaavaisuushäiriöt – haaste tutkimukselle ja kuntoutukselle. Teoksessa Heikki Lyytinen. Unohdettu keskilapsuus. Jyväskylä: Niilo Mäki Säätiö, 9–21.
- Lyytinen, Paula; Korhakangas, Mikko & Lyytinen, Heikki 2000. Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. Porvoo: WSOY
- Mannerheimin lastensuojeluliitto i.a. Kiusaaminen päiväkodissa. Viitattu 1.11.2014.
<http://www.mll.fi/kasvattajille/kiusaamisen-ehkaiseminen/kiusaaminen-paivakodissa/>
- Mäkinen, Päivi; Raatikainen, Eija; Rahikka, Anne & Saarnio, Tuula 2009. Ammattina Sosionomi
- Omaa joukkuettaan kokoava kasvattaja 2015. Keskustelu omaa joukkuettaan kokoavan kasvattajan kanssa Icehearts-pojista 13.3.2015.
- Perusopetuslaki 21.8.1998/628. Viitattu 01.07.2015.
[http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/haku/?search\[type\]=pika&search\[pika\]=perusopetuslaki&h=Hae+%E2%80%BA](http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/haku/?search[type]=pika&search[pika]=perusopetuslaki&h=Hae+%E2%80%BA).
- Pulkkinen, Lea 1999. Unohdettu keskilapsuus? Teoksessa Heikki Lyytinen. Unohdettu keskilapsuus. Jyväskylä: Niilo Mäki Säätiö, 3–8.
- Raunio, Kyösti 2006. Syrjäytyminen. Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. Helsinki: Gummerus.

- Rönkä, Anna; Malinen, Kaisa & Lämsä, Tiina 2009. Teoksessa Tiina Lämsä (toim.) Perhe-elämän paletti. Vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa. Juva: Ps- kustannus
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Viitattu 11.5.2015.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006. Litterointi. Viitattu 9.8.2015.
http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_2_1.html
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006. Teemahaastattelu. Viitattu 25.1.2015. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_2.html
- Shier, Harry 2001. Pathways to participation. Openings, opportunities and obligations. Teoksessa Children & Society volume 15. Birginingham: PLAY•TRAIN, 107–117.
- Stenvall, Elina & Seppälä, Ullamaija 2008. Talo lapsia varten. Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Pääkaupunkiseudun osaamiskeskus SOCCA. Helsinki: Heikki Waris- instituutti.
- Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. Viitattu 19.1.2015.
<http://www.edilex.fi.anna.diak.fi:2048/lainsaadanto/19990731#O0L2>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2013d. Toimeentulotuki 2013. Tilastoraportti liitteineen. Viitattu 15.01.2013. <http://www.thl.fi/fi/tilastot/tilastot-aiheittain/aikuisten-sosiaalipalvelut/toimeentulotuki/toimeentulotuki>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015a. Perhetyö. Viitattu 22.1.2015.
<http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/ehkaiseva-lastensuojelu/esimerkkeja-ehkaisevan-lastensuojelun-toimintamuodoista/perhetyo>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015b. Varhainen asioihin puuttuminen. Viitattu 22.01.2015. <http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/ehkaiseva-lastensuojelu/ehkaisevan-lastensuojelun-tavoitteet-ja-periaatteet/varhainen-asioihin-puuttuminen>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015c. Ehkäisevän lastensuojelun tavoitteet ja periaatteet. Viitattu 23.1.2015. [Http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/ehkaiseva-lastensuojelu/ehkaisevan-lastensuojelun-tavoitteet-ja-periaatteet](http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/ehkaiseva-lastensuojelu/ehkaisevan-lastensuojelun-tavoitteet-ja-periaatteet)
- Turkka, Ville. Icehearts news 1/2014. Viitattu 5.1.2014.
<http://www.icehearts.fi/materiaalisalkku.html>

Turkka, ville. Icehearts news 1/2014. Viitattu 5.1.2014.

[Http://www.icehearts.fi/materiaalisalkku.html](http://www.icehearts.fi/materiaalisalkku.html)

Unicef. i.a. b. Lapsen oikeudet. Yleissopimus lapsen oikeuksista. Viitattu 10.05.2015.

<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

Unicef.i.a. a. Lapsen oikeudet. Mikä on lapsen oikeuksien sopimus? Viitattu 10.05.2015.

<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/mika-on-lapsen-oikeuksien-sopimus/>

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2009. Stakes. Oppaita 56. Helsinki: Gummerus

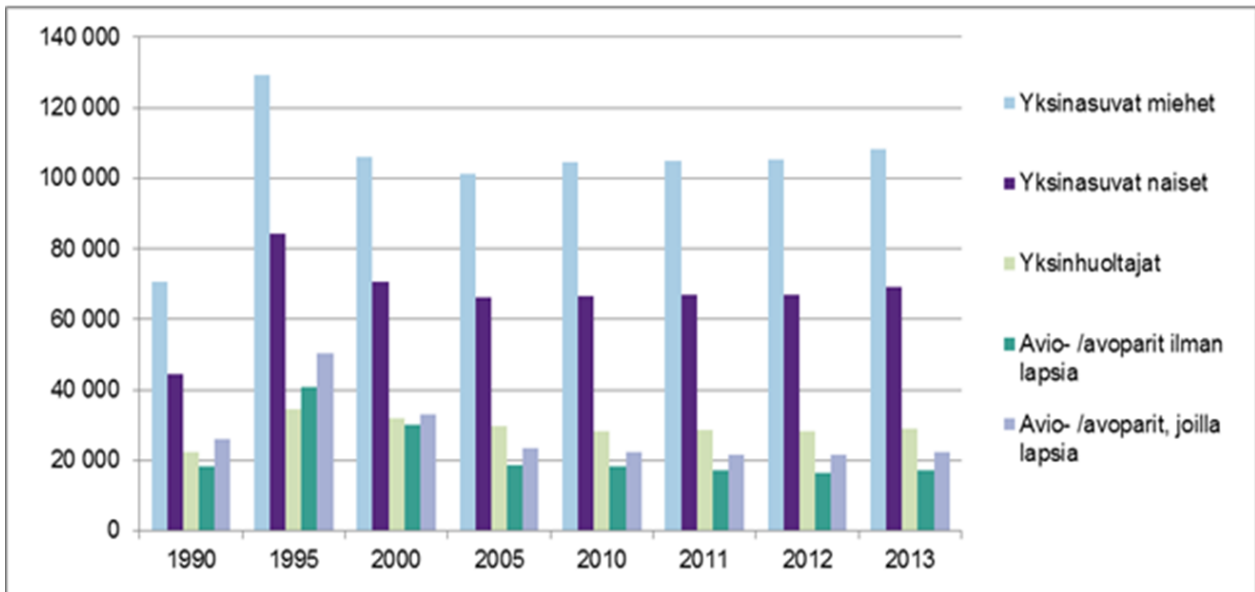
Vartiamäki, Teemu 2014. Opinnäytetyön suunnittelupalaveri Malmilla. 1.9.2014. Viitattu

5.9.2015

Vartiamäki, Teemu 2015. Sähköpostikysely koulutusmahdollisuuksista. 27.7.2015. Viitattu

16.08.2015

LIITE 1. Perheiden toimeentulokiasiakkuutta kuvaava taulukko.

(Terveystieteiden tutkimuskeskus 2013d)

LIITE 2: Narratiivinen haastattelu lapsille sadutusmenetelmän pohjalta.

1. Kerro minulle tarina – Päiväni Iceheartsissa

Kirjaan sen juuri niin kuin sen minulle kerrot.

Lopuksi luen tarinasi

ja voit muuttaa tai korjata sitä mikäli haluat.

LIITE 3: Haastattelurunko lapsille

Lapsen taustatiedot

nimi, ikä,

Päätöksenteko

- Minkälaisista asioista saat päättää mitä teet Iceheartsissa?/ Saatko valita mitä teet joukkueessa/kerhossa?
- mitä päätätte yhdessä aikuisten kanssa?
- Mitä haluat tai haluaisit tehdä iltapäiväkerhossa?
- Saatko tehdä niin?

Joukkue

- Minkälainen teidän iltapäivä kerho on?
- tuletko mielelläsi iltapäiväkerhoon?
- Miksi erityisesti tulet mielelläsi/ Jos et, miksi?
- Kenen kanssa leikit koulussa/iltapäiväkerhossa?
- Saatko helposti leikkikaverin/voitko halutessasi myös leikkiä yksin?
- Kaverisuhteet koulussa?
- Onko jotain mitä haluaisit muuttaa toiminnassa?
- Mikä on hyvää/parasta?

Aikuisten ja lasten roolit

- Mitä asioita/sääntöjä ohjaaja määrää?
- Onko jotain mitä aikuiset saa tehdä ja lapset eivät?
  - Mitä ei saa tehdä? miksi?
- Mitä toimintaa aikuiset järjestävät?
- Saavatko lapset osallistua toiminnan suunnitteluun?
- Onko toiminta ollut mielekästä?

- Onko aikuisella aikaa kuunnella? Missä tilanteissa?
- Haluatko kertoa vielä muuta?

LIITE 4: Haastattelu Joukkueen valmentajalle

JOUKKUEPROSESSI:

Mikä on roolisi Icehearts-kasvattajana? Työhistoria Iceheartsissa? (Muualla?)

Millä tavoin joukkue muodostettiin? Keitä oli mukana prosessissa? Prosessin eteneminen?

Millä perusteilla tämänkertaisen joukkueen lapset ovat valikoituneet mukaan?

TUEN TARVE:

Minkälaista tukea Iceheartsiin mukaan valitut lapset kokemuksesi mukaan tarvitsevat?

Miten luulet lasten arjen muuttuvan heidän osallistuessaan Icehearts-joukkueen toimintaan verraten siihen että vastaavanlaista palvelua ei tarjottaisi lainkaan?

Miten Icehearts-toiminta mielestäsi vastaa lasten erityisen tuen tarpeisiin? Perustele vastauksesi.

OSALLISUUS:

Mitä käsitteet osallisuus, osallistuminen ja osallistaminen merkitsee sinulle?

Millä tavoin painotatte lasten kuuntelemiseen joukkueessa?

Kuinka tuette lasta itseilmaisuuksiin?

Millä tavoin lapset osallistuvat joukkueen päätöksen tekoon tai toiminnan suunnitteluun? Jos eivät, miksi?

Minkälaisia menettelytapoja teillä on saada lapset mukaan toiminnan suunnitteluun?

Onko lasten itseilmaisussa ja sosiaalisissa suhteissa tapahtunut muutoksia joukkueen toiminta-aikana? Minkälaisia? (mm. Itsevarmuus, siirtyminen fyysisestä sanalliseen, yms.)

Onko jotain muuta mitä haluat kertoa esimerkiksi joukkueesta, tuen tarpeesta tai osallisuudesta?